

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Helena COLARIČ

**PREISKOVALNO NOVINARSTVO V SLOVENIJI
ANALIZA PRIMERA PETEK
(diplomska naloga)**

Mentorica: doc. dr. Sandra Bašić Hrvatin

Ljubljana, november 2003

KAZALO

UVOD.....	1
1. PREISKOVALNO NOVINARSTVO.....	3
1.1. Kaj je preiskovalno novinarstvo.....	3
1.1.1. Definicije.....	3
1.1.2. Značilnosti preiskovalnega novinarstva.....	4
1.2. Preiskovalno ali raziskovalno novinarstvo.....	6
1.3. Zgodovina in razvoj preiskovalnega novinarstva.....	7
1.4. Preiskovalno novinarstvo v Sloveniji.....	8
2. VIRI INFORMACIJ.....	10
2.1. Tipi virov informacij.....	11
2.2. Najpogostejši viri informacij.....	12
2.3. Pridobivanje virov.....	13
2.4. Zaščita vira informacij.....	15
3. FORMALNOPRAVNI OKVIRJI.....	16
3.1. Kazenska zakonodaja.....	16
3.1.1. Kazenski zakonik Republike Slovenije.....	17
3.2. Civilno pravo.....	17
3.2.1. Obligacijski zakonik.....	17
3.3. Zakon o medijih.....	18
3.4. Pravica do zaščite novinarjevega vira informacij.....	18
4. ETIKA PREISKOVALNEGA NOVINARSTVA.....	19
4.1. Načela etičnega in moralnega novinarstva.....	19
4.2. Pridobivanje informacij.....	20
4.3. Podkupnine.....	21

5. VPLIV, VLOGA IN MOČ PREISKOVALNEGA NOVINARSTVA.....	21
5.1. Vloga in moč preiskovalnega novinarstva.....	21
5.2. Vpliv preiskovalnega novinarstva.....	22
6. ZAKLJUČEK TEORETIČNEGA DELA.....	24
7. ANALIZA PRIMERA PREISKOVALNEGA NOVINARSTVA:	
Primer članka o sumu pranja denarja v Novi KBM v Mariboru.....	26
7.1. Preiskovalni novinar.....	26
7.2. »Dosje Petek«.....	27
7.3. Zbiranje informacij.....	29
7.3.1. Viri informacij.....	30
7.3.2. Preiskovanje in »končni izdelek«.....	31
7.4. Odzivi.....	33
7.5. Tožbe in ščitenje prič.....	34
7.6. Poročilo IFJ.....	36
7.7. Prvi premiki v primeru Petek.....	38
8. ZAKLJUČEK.....	42
9. LITERATURA.....	45
PRILOGA.....	48

UVOD

V svoji diplomski nalogi se bom ukvarjala s preiskovalnim novinarstvom v Sloveniji, kar bom podkrepila z analizo primera v drugem delu diplomske naloge.

Preiskovalno novinarstvo je posebna vrsta novinarskega sporočanja, ki v demokratičnih družbah uživa velik ugled, saj pomaga uresničevati težnjo, ki je že od nekdaj prisotna v človeških mislih – gre za težnjo po tem, da bi večina lahko nadzirala delovanje manjšine in tako preprečevala manipuliranje z močjo, ki je zaupana avtoritetam. Preiskovalno novinarstvo omogoča ljudem vpogled v nemoralna in nelegalna delovanja pomembnih posameznikov in institucij, ki želijo svoja dejanja prikriti. Vendar je pot do kritične in nadzorne vloge medijev zahtevala številne spremembe miselnosti in družbenih ureditev.

Preiskovalno novinarstvo je zaradi svoje kompleksnosti težko enoznačno definirati, zato bom najprej v ločenih poglavjih opredelila preiskovalno novinarstvo: ga opisala, izpostavila pomembnejše definicije in značilnosti ter na kratko povzela zgodovino preiskovalnega novinarstva nasploh in razvoj le-tega pri nas.

V drugem tematskem sklopu se bom posvetila virom informacij, ki jih novinarji največkrat uporabljajo predvsem pri preiskovalnem novinarstvu, in zaščiti le-teh. V nadaljevanju bom na kratko opisala formalnoppravne okvire, ki zavezujejo novinarje pri njihovem delu, pa tudi etična in moralna načela, ki se jih morajo držati. Na koncu prvega dela diplomske naloge pa bom ugotavljala, kolikšno moč in vpliv ima lahko preiskovalno novinarstvo na spremembo politike, na družbo na splošno.

V diplomski nalogi se bom ukvarjala predvsem z vprašanjem, ali preiskovalno novinarstvo v Sloveniji obstaja. Po mojem mnenju obstaja, vendar je šele v svojih zgodnjih začetkih. V Sloveniji imamo tudi nekaj novinarjev, ki se ukvarjajo s preiskovalnim novinarstvom poleg svojega običajnega dela, kar pa je seveda daleč od tega, kar naj bi pravo preiskovalno novinarstvo bilo.

V zadnjem delu diplomske naloge bom analizirala primer Večerovega novinarja Mira Petka, ki so ga brutalno napadli, domnevno zaradi njegovega pisanja, ki vsebuje

bistvene elemente preiskovalnega novinarstva, o nepravilnostih poslovanja določenih slovenskih podjetij. Izpostavila bom predvsem, kako je novinar Petek zbiral in preverjal informacije in na kakšne težave je naletel pri preiskovanju. Seveda so se po objavi spornih člankov sprožili različni odzivi, s tem pa tudi tožbe zoper Petka in druge novinarje, ki so pisali članke v zvezi s Petkom in spornimi podjetji. Na kratko bom predstavila še poročilo Mednarodne zveze novinarjev oziroma International Federation of Journalists (IFJ).

Primer Petek je še danes, po več kot dveh letih, zelo odmeven, predvsem zaradi nenehnega opozarjanja medijev. Izbrala pa sem ga iz naslednjih razlogov: najprej zato, ker je ta zgodba v slovenskem medijskem prostoru dobro znana in pomembna za javnost; če novinarji ne smejo profesionalno opravljati svojega novinarskega dela, to namreč ogroža tudi samo javnost, saj le-ta ne dobi pomembnih informacij. Eden od razlogov pa je tudi ta, da ta nezaključeni primer pomeni neke vrste grožnjo za nadaljnji razvoj preiskovalnega novinarstva pri nas. Napad na novinarja pomeni grožnjo svobodi izražanja, kar vodi do nehotene novinarske samocenzure.

Kot kaže, v Sloveniji postaja novinarsko preiskovanje očitno vse bolj tvegano, saj so tožbe na sodiščih začeli nadomeščati tudi fizično nasilje in grožnje.

1. PREISKOVALNO NOVINARSTVO

1.1. Kaj je preiskovalno novinarstvo

»Prave novinarske zgodbe so prikrite: ni jih mogoče dobiti na tiskovnih konferencah, ni jih mogoče dobiti prek PR-agencij ali tiskovnih agencij, ampak jih je treba izbrskati, poiskati, odkriti in razkriti. Preiskovalno novinarstvo skuša odkrivati ravno tisto, kar drugi skušajo prikrivati,« meni Večerov novinar Miro Petek.¹

Šuen (1994: 25) v svoji knjigi Preiskovalno novinarstvo pravi, da že sam izraz »preiskovalno novinarstvo« pove, da gre za novinarstvo, ki preiskuje družbene pojave, predvsem nezakonite in nemoralne. Gre torej za posebno vrsto novinarskega sporočanja, pri katerem je cilj novinarja odkriti dejstva, ki jih skušajo posamezniki ali institucije prikriti (Šuen, 1994: 26).

Skratka, preiskovalno novinarstvo v demokratični družbi pomaga uresničevati težnjo po nadzorovanju delovanja manjšine in tako pomaga preprečiti manipuliranje oz. zlorabljanje moči, ki jo ima neka avtoriteta (Drole, 2002: 5).

1.1.1. Definicije

Definicij preiskovalnega novinarstva je mnogo, saj je skoraj vsak, ki se je z njim teoretično ukvarjal, ustvaril svojo.

Začenjam z definicijo Huga de Burgha (2000: 14), ki pravi, da se preiskovalno novinarstvo pojavlja v toliko različnih oblikah in obsegih, da je težko posplošiti, kaj je preiskovalno novinarstvo. Vsak novinar, ki se s tem ukvarja, ustvari svoje lastne kriterije za definiranje preiskovalnega novinarstva. Burgh pravi tudi, da sta v ospredju vedno žrtev in podlež oziroma negativec, ki je lahko tudi kolektiven, ni nujno, da gre za posameznika. Skupna definicija preiskovalnega novinarstva pa je po

---

¹ Intervju z novinarjem Mirom Petkom, opravljen aprila 2003, nadaljnja komunikacija je potekala po elektronski pošti.

njegovem odkrivanju nečesa, kar nekdo želi prikriti, ni pa vse, kar nekdo želi prikriti, vedno vredno objave oziroma ni tako pomembno za javnost (Burgh, 2000: 15).

Benjaminson in Anderson (1990: 3) podobno kot Burgh pravita, da je preiskovalno novinarstvo razkrivanje prikritih informacij, pri čemer novinarji uporabljajo posebne tehnike in metode. Pišeta tudi, da so za preiskovalnega novinarja značilne in priporočljive splošna razgledanost, vztrajnost in potrpežljivost. Preiskovalni novinarji preiskujejo predvsem delovanje javne uprave, gospodarskih in političnih organizacij, dobrodelnih ustanov, skratka, razkriti skušajo kriminal in goljufije (Benjaminson, Anderson, 1990: 5).

Zanimivo definicijo pa je postavil Calvert Jonathon, ki se je definicije preiskovalnega novinarstva lotil s stališča pozornosti, ki jo novinar posveča dokazom (citat po Burgh, 2002: 18): pravi, da preiskovalno novinarstvo ne zahteva pet ali dvajset, ampak sto telefonskih klicev. Pomembno je tudi, da novinar ve, da nekateri ljudje lažejo in ga skušajo ovirati, speljati na stranpota, zato mora preiskovalni novinar razviti različne načine, kako priti do informacij, kar pa lahko od njega zahteva veliko več časa. Pozornost pa je treba nameniti tudi temu, da so dokazi resnično pomembni in relevantni.

1.1.2. Značilnosti preiskovalnega novinarstva

Najprej bi izpostavila tri značilnosti, s katerimi opredeljujeta preiskovalno novinarstvo avtorja John Ullmann in Jan Colbert v priročniku za novinarje IRE1 (Investigative Reporters & Editors Inc.):

- novinar naj preiskuje sam in naj ne povzema preiskave koga drugega,
- predmet raziskovanja mora biti pomemben in mora zadevati bralca ali gledalca,
- zgodbe se skrivajo tam, kjer hočejo glavni akterji dogodek ali situacijo prikriti (citat po Bojc, julij 2002).

Šuen (1994: 11–27) izpostavlja štiri glavne značilnosti, Manca Košir pa je dodala še peto značilnost preiskovalnega novinarstva:

1. razkriva dejstva, ki jih želijo posamezniki ali institucije prikriti;
2. ta dejstva so za družbo relativno velikega pomena;
3. novinar zavestno načrtuje preiskavo;
4. novinar med preiskavo uporablja posebne tehnike in metode;
5. besedilo je napisano v značilni strukturi in stilu (Košir, v Šuen, 1994: 11).

Značilno za preiskovalno novinarstvo pa je tudi, da je to delo ekipe. Tako pravi William Lewis, ki je imel pred leti v Ljubljani predavanje o preiskovalnem novinarstvu kot timskem delu, predstavil je namreč način dela posebnega oddelka za preiskovalno novinarstvo pri Financial Timesu, katerega član je bil nekoč. Ukvarjali so se predvsem s finančnimi temami, vendar so lahko pravila preiskovalnega novinarstva, ki jih je predstavil Lewis, uporabna tudi v naših okoliščinah. Ta pravila so (Petkovič, zima 1999):

1. Pridobite vse javno dostopne informacije o temi, vpletenih institucijah in posameznikih. (Za pridobitev dokumentov je treba poznati zakone, ki to urejajo, saj se nanje lahko vsakokrat ponovno sklicujete. V Sloveniji je to Zakon o medijih, 45. in 147. člen.)
2. Naredite računalniško bazo informacij, skupni direktorij, kamor člani preiskovalne skupine vpisujejo vse pridobljene informacije, ki so tako na razpolago hkrati vsem drugim članom. Vse, kar ugotovite, mora biti čim prej zapisano v to bazo podatkov.
3. Naredite intervjuje z vpletenimi osebami in jim ne razlagajte, da temo širše raziskujete.
4. Obveščajte urednika o tem, kako napredujete z raziskavo.
5. Ko zberete dovolj podatkov, naredite intervju s podjetjem/institucijo, ki je v ospredju raziskave.
6. Pred objavo zgodbe se posvetujte z odvetnikom.
7. Nadaljujte raziskavo po objavi zgodbe – sledite odmevom, reakcijam in razpletu zgodbe.
8. Nikoli ne izdajte vira. Zaščitite ga, in če je treba, uničite zabeležke.
9. Resno upoštevajte novinarski kodeks in pravila novinarske etike.

1.2. Preiskovalno ali raziskovalno novinarstvo

Večkrat se sprašujemo, kaj je pravilno: preiskovalno ali raziskovalno novinarstvo. Vse prevečkrat namreč pravilno besedo »preiskovati« napačno in moteče nadomešča beseda »raziskovati«, in sicer v besedni zvezi »raziskovalno novinarstvo«. Slovar slovenskega knjižnega jezika besedo »preiskovati« razlaga kot »zbirati podatke, ugotavljati dejstva o čem, zlasti glede na nezakonitost, krivdo«. Slovenska beseda »preiskovalno« povsem ustreza angleški »investigative«, ki je sestavni del pojma »investigative reporting« – preiskovalno novinarstvo (poročanje). Tudi slovar sodobnega angleškega jezika (The Oxford Dictionary of Modern English) besedo »investigate« razume kot odkrivanje novih dejstev (Šuen, 1994: 25). Pojem »raziskava« pa je povsem neustrezen, saj se nanaša predvsem na akademsko sfero – »hidrološke, meteorološke, podvodne, vesoljske raziskave« (SSKJ). Wabrova (2001: 12) povzema Klančnikov članek v Delu in ugotavlja, da naj bi raziskovali znanstveniki, npr. kemiki in biologi, novinarji pa preiskujejo, podobno kot detektivi, in ne raziskujejo.

Kot smo že ugotovili, gre pri preiskovanju za odkrivanje novih dejstev, pri raziskovanju pa skušajo raziskovalci priti stvarjem do dna ter odkriti vzroke in posledice vseh dejanj. Ta pa niso vedno nemoralna, ampak pogosto povsem neproblematična. Preiskovanje torej ni enako kot raziskovanje, saj so cilji obeh različni, tako kot so različni izvajalci in uporabniki obeh procesov (Šuen, 1994: 25-26).

Tudi v nemški literaturi se pojavlja besedna zveza »raziskovalno novinarstvo«, vendar se vsebinsko ne pokriva s konceptom preiskovalnega novinarstva. Za raziskovalno novinarstvo je dovolj, da pride stvarjem do dna. Ne osredotoča se samo na deviantna dejanja kot preiskovalno novinarstvo, ampak tudi na teme, ki z vidika zakonov in morale niso problematične (Šuen, 1994: 26).

Torej, preiskovalno in raziskovalno novinarstvo sta dve različni dejavnosti, zato moramo biti previdni, da dejavnost vedno poimenujemo v skladu z njeno vsebino in nalogami.

1.3. Zgodovina in razvoj preiskovalnega novinarstva

Ferguson in Patten (1993: 10) pravita, da novinarstvo ni vedno izpolnjevalo vloge nosilca četrte veje oblasti. Šele konec dvajsetega stoletja sta se začeli uveljavljati nadzorna in kritična funkcija novinarske dejavnosti. Pred tem so časopise, ki so kritizirali oblast, obdolževali uporništva in jih imeli za podpihovalce upora.

Začetek preiskovalnega novinarstva vidijo nekateri, med njimi tudi Weaver, v članku *Tweed Ring* iz leta 1871, ki je bil objavljen v *New York Timesu*. To je bil prvi članek, ki je razkril gnezdo korupcije. Kasneje se je pojavilo še mnogo takih člankov, vendar takrat še niso govorili o preiskovalnem novinarstvu, temveč o »razkrinkavanju« oziroma »muckrakingu« (Šuen, 1994: 27).

Pisanje je postajalo vse bolj senzacionalno in šokantno in ravno to je privabljal širše občinstvo in tako prinašalo dobiček (Burgh, 2000: 40). V zadnjih desetletjih devetnajstega stoletja pa se je senzacionalizem začel počasi umikati zahtevi po boljši družbi in učinkovitejših družbenih institucijah. Mediji so torej morali prestopiti od senzacije k vse večji kritičnosti, to pa je bila klima, v kateri se je razvilo pravo preiskovalno novinarstvo. Začelo se je v Združenih državah Amerike, kasneje pa se je razširilo tudi v druge države z razvitimi medijskimi sistemi, postopno pa tudi v države v razvoju.

V začetku sedemdesetih let dvajsetega stoletja pa se je začel res udaren pohod preiskovalnega novinarstva z afero Watergate, ki je predsednika ZDA Richarda Nixona stala položaj, in z novinarjema Carlom Bernsteinom in Bobom Woodwardom. Preiskovalno novinarstvo se je znašlo v središču svetovne pozornosti in postalo najbolj prestižna ter najbolje plačana novinarska oblika. Članek *All President's Men*, ki govori o aferi Watergate, velja v ameriškem novinarstvu za posebno paradigmo, ki so jo kmalu prevzeli tudi novinarji v Angliji in drugod po svetu (Burgh, 2000: 72–82). Med najuspešnejše preiskovalne novinarje v Evropi pa gotovo sodi Guenther Wallraf, ki je v vlogi turškega delavca preiskoval nepravilnosti v nemški zaposlovalni politiki (Šuen, 1994: 28).

V začetku osemdesetih let pa so se že pojavile prve reakcije, usmerjene proti preiskovalnemu novinarstvu, ki so bile posledica naraščajočega števila obsodb zaradi obrekovanja, uporabe prevar, laganja in drugih kršitev družbenega konsenza, ki je veljal za pridobivanje informacij (Wabra, 2001: 6).

1.4. Preiskovalno novinarstvo v Sloveniji

V Sloveniji smo na področju preiskovalnega novinarstva precej v zaostanku za državami, ki veljajo za bolj demokratične. Posebni novinarski prijemi in stili, ki so značilni za to vrsto novinarstva, so se pri nas začeli pojavljati šele sredi osemdesetih let. Po Wabrovi (2001: 7) lahko o preiskovalnem novinarstvu v Sloveniji govorimo šele v zadnjih letih, kajti šele po letu 1990, po demokratičnih volitvah in uvedbi večstrankarskega političnega sistema, so bili pogoji za razvoj preiskovalnega novinarstva v Sloveniji ugodni. Zavedeli smo se, da demokracija temelji na svobodi govora, obstane pa tudi s pomočjo svobode množičnih medijev.

V Sloveniji so začeli nastajati številni novi mediji, ki so se morali sami preživljati, saj ni bilo več državnih subvencij. Tako se je začela tekma za pridobivanje čim večjega števila občinstva. Mediji so si vse bolj prizadevali pisati o čim privlačnejših temah, da bi si pridobili čim več ljudi, saj je večje število bralcev in oglaševalcev pomenilo obstanek na trgu. Taka situacija pa je spodbudila objavljane preiskovalnih zgodb in tako se je začel tudi v Sloveniji razcvet preiskovalnega novinarstva (Wabra, 2001: 7).

Matjaž Šuen (1994: 21) ugotavlja, da se je preiskovalno novinarstvo v Sloveniji začelo v osemdesetih letih s tednikom Mladina, ki se je prvi postavil po robu takrat ustaljenemu načinu poročanja. Začel je namreč razkrivati dejansko stanje v slovenski in jugoslovanski družbi, toda to je bil še »muckraking«, kar pa je nekakšen nastavek oz. temelj za kasnejše prispevke v slovenskih medijih, ki so se že bolj približali preiskovalnemu novinarstvu.

Menim, da v Sloveniji preiskovalno novinarstvo obstaja, vendar je šele v svojih zgodnjih začetkih, torej se je šele začelo razvijati. Kako pa se slovensko preiskovalno novinarstvo razlikuje od tistega v ZDA ali v državah z dolgoletno demokratično tradicijo? O tem so mnenja različna. Tako Jurakova (1995: 65) ugotavlja, da nekateri

trdijo, da nam do česa takega še veliko manjka. Brilej (1995: 12) pa pravi, da naj bi se v Sloveniji s preiskovalnim novinarstvom ukvarjali predvsem tisti novinarji, ki sicer pišejo običajne novinarske prispevke, preiskujejo pa v svojem prostem času. Torej naj bi bilo preiskovalno novinarstvo v Sloveniji pod okriljem prostovoljcev, ne pa resno ter odgovorno delo novinarske profesije (Brilej, 1995: 12). Med vzroke za takšno stanje pa spadajo majhnost trga, fizično omejeni potenciali bralne publike, razmeroma nizke naklade in s tem povezani manjši profiti. Vse to naj bi po mnenju Romana Brileja našim medijskim hišam onemogočalo, da bi ustanovile posebne preiskovalne oddelke z vso potrebno infrastrukturo, kamor spadajo na primer pravniki in preverjevalci (Brilej, 1995: 12).

Po drugi strani pa Dean Starkman, novinar časopisa *The Providence Journal – Bulletin*, taki teoriji nasprotuje, torej zanika dokončno neuresničljivost preiskovalnega novinarstva v majhnih skupnostih. Starkman namreč meni: »Navsezadnje v mali skupnosti res vsi o vsakomur vse vedo. Res ljudska modrost nekje v sebi točno ve, ali bolje rečeno čuti, kdo je lopov in kdo žrtev. Naloga preiskovalnega novinarstva je, da to ljudsko intuicijo preseže, ji da sistematizirane koordinate in jih v obliki trdnih dejstev spravi na papir. Vse ostalo gre samo od sebe.« (Brilej, 1995: 12)

Na Zahodu preiskavo načrtuje celotna ekipa, ki jo sestavljajo novinarji, uredniki, pravniki in drugi, in vsak ima točno določeno nalogo. Pri nas praviloma ni timskega dela. Pravniki na primer niso zaposleni pri medijih, da bi svetovali o pravnih vidikih novinarskega dela, prav tako uredniki nimajo pri preiskovanju tako pomembne vloge, kot bi jo morali imeti (Drole, 2002: 15). Preiskave slovenskim novinarjem pogosto načrtujejo drugi, t. i. zunanji uredniki, preiskovalne zgodbe pa nimajo tako hudih posledic kot tuje preiskovalne zgodbe. Ljudje v Sloveniji na podlagi objavljenih preiskovalnih zgodb praviloma ne odstopajo s pomembnih mest, ne izgubijo službe, niso deležni visokih denarnih ali zapornih kazni (Košir, 1995a: 45).

Po mnenju Mance Košir (1995a: 45) je glavna pomanjkljivost našega preiskovalnega novinarstva nezadostno preverjanje zbranih podatkov. Tuji novinarji ne verjamejo samo enemu viru. Informacije vedno preverjajo celo pri nasprotujočih si virih in tudi nikomur ne verjamejo, dokler nimajo trdnih dokazov za določene informacije. Pri nas pa naj bi po navadi novinar zaupal v stalno obveščevalno zvezo in tako se pogosto

zgodbi, da novinar šele po objavi zgodbe oziroma članka izve, kaj si o tem mislijo nastopajoči v članku. Česa takega si novinar seveda ne sme dovoliti. Tako novinarstvo Koširjeva (v Šuen, 1994: 14) poimenuje »baje novinarstvo«.

Miro Petek pravi, da bi moral nekatere elemente preiskovalnega novinarstva – predvsem preverjanje informacij – seveda upoštevati vsak, ki se sploh ukvarja z novinarstvom, kajti brez preiskovanja sploh ni dobrega novinarskega izdelka. Preiskovanje kot metodološko novinarsko načelo bi moralo biti aksiom vsakega profesionalnega novinarja, preiskovanje bi moralo biti vtkano v večino novinarskih prispevkov, predvsem tiste interpretativnega žanra. V slovenskem novinarstvu pa je to prej izjema kot pravilo. Medijske hiše so običajno kadrovske podhranjene ali neučinkovito organizirane, nikjer ni skupin, ki bi se ukvarjale s preiskovalnim novinarstvom in bi zaradi tega imele poseben status. Ta je nujen, ker preiskovalno novinarstvo terja več študija, časa, preverjanja podatkov, tudi potovanj, česar pa današnji lastniki prek svojih postavljenih urednikov niso pripravljene sprejeti. Ob tem pa ne razumejo, da se preiskovalno novinarstvo, ki mu resni svetovni mediji in strokovna novinarska literatura dajejo velik pomen, v končni fazi mediju vrača v obliki velikega ugleda tistega, kar lastniki terjajo: večjih naklad, poslušnosti ali gledanosti in posledično večjega dobička, še dodaja Petek.

2. VIRI INFORMACIJ

Vsaka novinarska preiskava se začne z informacijo o določeni nepravilnosti. Novinarji se pogosto pritožujejo, da imajo premalo časa, da bi se lahko razvili v preiskovalne novinarje, in da za zgodbe ne izveš kar mimogrede. Najboljše teme za zgodbe pa po navadi pridejo iz pogovora z ljudmi, ko sledimo dnevnim novicam, ko beremo glasila različnih društev, ko slišimo za nenavaden dogodek ... Paul N. Williams z IRE svetuje, da preiskovalni novinar nikoli ne sme odvreči nobenega namiga, ne da bi ga pogledal podrobneje, saj se v njem lahko skriva temelj za zgodbo. Seveda pa je treba preveriti pri dveh ali treh virih, ali so besede utemeljene. Pomembno je tudi, da ocenite, kdo je oseba, ki vam je dala namig (Bojc, julij 2002). V preiskovalnem novinarstvu lahko uspe samo tisti, ki ima zgrajeno široko mrežo formalnih in neformalnih virov, kjer gre za široko obveščevalno dejavnost, ki si jo preiskovalni novinar organizira sam (Wabra, 2001: 16).

2.1. Tipi virov informacij

Različni teoretiki delijo novinarske vire informacij na različne načine. Eno od možnih delitev ponuja Erjavčeva (1998: 64), ki deli vire v dva velika sklopa: neposredne ali primarne in posredne ali sekundarne. Od prvih novinar dobi informacije sam, neposredno, največkrat z intervjujem ali prisotnostjo na kraju dogajanja. Sekundarni viri pa so tisti, kjer novinar dobi podatke v raznih arhivih, knjigah, statistikah, beležkah, agencijskih prispevkih itd. Zanimariti pa ne smemo nobene od skupin, saj sta enako pomembni.

Ward in Hansen pa vire delita v tri velike sklope (1987: 5):

- a. Neformalni viri, ki so zelo pomembni, vendar večkrat prezrti ali nepriznani. Ti viri so omejeni, vendar pa je dobro, da jih novinar uporablja kot odskočno desko za nadaljnjo preiskavo. Sem sodijo:
  - i. komunikatorjevo lastno vedenje o temi preiskave;
  - ii. splošno, priložnostno branje;
  - iii. pogovori s kolegi in sosedi;
  - iv. opazovanje dogajanja;
  - v. namigi, predlogi in prostovoljne ideje.
- b. Institucionalni viri, kot so vlada, korporacije, cerkev, prostovoljna združenja, šole, trgovska združenja, profesionalna združenja, skladi, politična združenja ... Institucije in ljudje, ki delajo v njih, »pridelajo« ogromno količino informacij. Delijo se na privatne in javne, torej so nekatere le za notranjo uporabo, druge pa so dostopne vsem (sporočila za javnost, pisma urednikom, oglasi ...).
- c. Knjižnice in podatkovne baze, ki obsegajo formalno organizirane zbirke podatkov in so skladišče človeške modrosti (enciklopedije, slovarji, direktoriji, almanahi, podatki o občinstvih in trgih, statistične baze podatkov ...).

2.2. Najpogostejši viri informacij

Število in raznolikost informacijskih virov sta neskončna. Pomembno je, da novinar razmišlja široko in da nikoli ne obupa in ne odneha, češ da so dokumenti nedostopni. Priporočljivo je tudi vzpostaviti odnose z različnimi viri in strokovnjaki, ki lahko novinarju pomagajo, pa tudi pogovarjanje s čim več ljudmi z različnimi pogledi in mnenji je lahko koristno. Torej: čim bolj iznajdljiv je novinar, tem obsežnejšo obveščevalno mrežo ima. V nadaljevanju bom opisala najpogostejše in najpomembnejše vire informacij.

1. Novinarji, svobodni novinarji in drugi medijski delavci (Erjavec, 1998: 64)

Ti so povezani s skupnostjo, v kateri živijo in delajo, in tako z osebnimi stiki dobijo informacije in ideje za svoje prispevke. Vse osebe oziroma vsak posameznik ima obveznost, da skrbno opreza za materialom (Ferguson, Patten, 1993: 81).

2. Drugi mediji (Erjavec, 1998: 65)

Uredniki po navadi nadzirajo pretok informacij drugih medijev in tako skrbijo za aktualnost lastnega medija. Tako drugi mediji ne pomenijo le konkurence, ampak tudi posreden vir idej.

3. Tiskovne agencije

Po mnenju Erjavčeve (1998: 65) so tiskovne agencije glavni zunanji viri informacij. Predvsem komercialni tisk sprejema velike količine informacij od raznih mrežnih organizacij, kot so Reuters, Associated Press (AP) in United Press International (UPI). V Sloveniji imamo Slovensko tiskovno agencijo (STA).

4. Odnosi z javnostmi (Ferguson, Patten, 1993: 79)

V službi za odnose z javnostmi so zaposleni ljudje, ki oskrbujejo medije z novicami o določeni organizaciji ali ustanovi.

5. Namigi (Ferguson, Patten, 1993: 79)

Taki namigi so pogosto anonimni, kar pa ne pomeni, da jih je treba odvreči, ne da bi jih pogledali podrobneje, saj se v njih lahko skrivajo temelji za zgodbe.

6. »Knjiga prihodnosti« (Ferguson, Patten, 1993: 80)

Knjiga prihodnosti je dolgoročen koledar datumov pomembnejših dogodkov, ki jih novinar želi spremljati in o njih pisati.

7. Dokumentacije in arhivi (zbirke podatkov)

V vsaki družbi obstajajo določeni dogodki, ki zahtevajo podpisovanje dokumentov in pogodb, ki jih določene institucije shranijo v svojih dokumentacijah. Človek se v svojem življenju znajde vsaj v eni od njih, temu se je nemogoče izogniti. Glede na dostopnost pa se delijo v dve skupini (Šuen, 1994: 38):

- a) javne zbirke podatkov
- b) zaprte zbirke podatkov

8. Pomoč strokovnjakov

Danes je nemogoče, da bi novinar poznal celoten katalog zbirk in arhivov podatkov, zato običajno prosi za pomoč strokovnjake, ki bodo na svojem področju natančno vedeli, kje iskati informacije. Novinarjem so posebej v pomoč (Šuen, 1994: 41) odvetniki, občinski in državni uradniki, tožilci, policijski uradniki, policisti in detektivi, knjižničarji, politiki, raziskovalci, univerzitetni profesorji, drugi novinarji in uredniki.

2.3. Pridobivanje virov

Tu se bom osredotočila predvsem na vire, ki jih predstavljajo ljudje, saj dostopnost materialnih virov največkrat ni tako problematična, kot je pri ljudeh. Nekateri informacijski viri so pripravljeni sodelovati brez težav, drugi pa iz nekega določenega razloga sodelovanje odklonijo. Zavedati pa se moramo tudi, da imajo tisti, ki sodelujejo prostovoljno, v ozadju določen motiv, ki ga je treba skrbno preučiti.

Anderson in Benjaminson razvrščata vire, ki novinarjem dajo koristne informacije, v naslednje tipe (Šuen, 1994: 32):

- a) poštenjaki
Ti ne prenesejo dejstva, da nekdo z njihovo vednostjo počne nepravilnosti. Ko ne vidijo več nobene druge rešitve, da bi zadevo preprečili, obvestijo medije.
- b) maščevalci
Ti razkrivajo sodelavčeve nepravilnosti iz maščevanja. Zaradi nečesa so prizadeti in zato krivca zatožijo medijem, večinoma anonimno.
- c) opravljivci
Ti novinarju povedo kopico podatkov in se pri tem ne zavedajo, da bi kateri od njih utegnil sprožiti novinarsko preiskavo.

d) stalni obveščevalci

Nekateri ljudje se počutijo pomembne, če mediju priskrbijo informacije, ki so potem objavljene, zato to počnejo vedno znova. Novinar pa mora te informacije dodatno preveriti, saj stalni obveščevalci v želji, da bi ohranili sloves dobrega obveščevalca, mnogokrat pretiravajo ali si novice celo izmislijo.

e) koristoljubi

To je na primer politik, ki pred volitvami obvešča medije o nečednostih svojega tekmeca. Preiskovalec mora biti ob takšnih sporočilih še posebej pozoren.

f) »gobezdači«

Po stotih neresnicah končno povedo nekaj zelo pomembnega.

g) čudaki

Na prvi pogled delujejo povsem neresno, vendar utegnejo posredovati informacije, s katerimi si lahko poročevalec prisluži celo novinarsko nagrado.

So pa tudi osebe, ki sicer vedo kaj o temi preiskave, vendar nočejo sodelovati z novinarji, pa tudi ne povedo, zakaj je tako, preprosto ne rečejo ničesar – ne odgovarjajo na telefonske klice, ne izpolnjujejo danih obljub ali pa se naredijo nedosegljive. Biagijeva navaja naslednje razloge, zaradi katerih oseba noče sodelovati (Šuen, 1994: 56):

1. čas: vir pravi, da nima časa, to pomeni, da so drugi opravki zanj pomembnejši; v tem primeru mora novinar večkrat poskusiti, saj oseba ni vedno enako zaposlena;
2. krivda: vir se boji, da bo nehote razkril kakšno svoje nezakonito dejanje; zaveda se možnosti, da mu kakšna izjava uide;
3. strah: vir se preprosto boji nastopati v javnosti;
4. varovanje: vir zavrne sodelovanje, ker se boji, da bi izdal krivdo človeka, s katerim je tako ali drugače povezan;
5. neznanje: vir se ne odzove, ker se zaveda, da premalo ve o temi preiskave;
6. zadrega: vir meni, da je intervju zanj ponižujoč in da je nasploh neokusen;
7. tragedija: vir preboleva hudo izgubo in je preveč občutljiv, da bi o njej govoril v javnosti.

Torej: novinarjeva naloga je, da pridobi in pripravi vir informacij do tega, da pove čim več o temi preiskave, o udeležencih ali o čemerkoli drugem, kar zadeva preiskavo. Včasih pa se vir boji, da bi razkritje informacij lahko škodilo njemu ali komu drugemu, ki ga pozna. Boji se, da bo izgubil delovno mesto, da bo osramočen, boji pa se tudi tožbe na sodišču, do katere lahko pride. Erjavčeva (1998: 66) omenja nekatere novinarjeve vrline, ki so nujne za uspešno sodelovanje vira, predvsem potrpljenje, zaupanje, pa tudi sposobnost poslušanja, spraševanja, opazovanja in spominjanja.

2.4. Zaščita vira informacij

Večina preiskovalnih novinarjev se strinja, da so temelj preiskovalnega novinarstva anonimni viri informacij. Mnogi viri, ki novinarjem priskrbijo informacije, nimajo nič proti, če se njihova identiteta razkrije javnosti, drugi pa so pripravljene govoriti samo pod pogojem, da se njihova identiteta obdrži v tajnosti. Po navadi gre za tiste, ki želijo razkriti podkupljivost v organizaciji, v kateri so zaposleni, in vedo, da bi lahko izgubili službo ali v skrajnem primeru ogrozili svoje življenje, če bi se njihova identiteta razkrila (Wabra, 2001: 27).

Razkritje vira, ki mu je novinar obljubil anonimnost, pomeni za novinarstvo veliko nevarnost. »Razkriti vir je vir, ki ga ni več« (Zatler, 1997:11), kar pomeni, da če novinar prekrši obljubljeni molčečnosti in izda zaupni vir, s tem izgubi veliko bodočih virov zase in tudi za druge novinarje, saj razkritje vira pomeni izgubo zaupanja med novinarjem in virom.

Varstvo virov torej zagotavlja temeljno pravico javnosti, pravico biti informiran; če ni zaupanja med medijem in virom, je namreč lahko javnost prikrajšana za večino pomembnih informacij. Skratka, ko novinar vzpostavi zaupnost do svojega vira, se mora tega držati kot napisane pogodbe. V preteklosti je mnogo novinarjev raje pristalo v zaporu, kot da bi izdali svoj vir.

Novinarji pa se morajo zavedati, da lahko pogosta uporaba zaupnih ali anonimnih virov mediju zniža verodostojnost v očeh gledalca ali bralca, saj bi takšen vir lahko bil tudi namišljen. Prav tako tvegane so situacije, ko ljudje pogosto navajajo informacije, za tem pa nočejo stati s svojim imenom, ker teh informacij ne morejo preveriti.

Zanašanje in opiranje na anonimne vire lahko postane slaba navada tako za novinarja kot tudi za vir, zato mora novinar v določenih primerih odkloniti poslušanje, če vir zahteva, da je ta informacija »off-the-record« (Bojc, julij 2002).

3. FORMALNOPRAVNI OKVIRI

»Zagotovljena je svoboda izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja. Vsakdo lahko svobodno zbira, sprejema in širi vesti in mnenja. Vsakdo ima pravico dobiti informacijo javnega značaja, za katero ima v zakonu utemeljen pravni interes, razen v primerih, ki jih določa zakon.« (Ustava Republike Slovenije, 39. člen)

Novinarjeva profesionalna dolžnost je, da razkriva deviantna dejanja in z njimi seznanja javnost. Vendar pa svoboda novinarjev pri pisanju preiskovalnih člankov ni neomejena. Držati se morajo pravil, ki jih določa ustrezna zakonodaja. Ta posameznike in institucije ščiti pred neprofesionalnim poročanjem novinarjev.

3.1. Kazenska zakonodaja

Drago Demšar bistvo kaznivih dejanj, storjenih z javno besedo, pojasni z naslednjimi besedami (Demšar in Deisinger, 1989: 147-148): kazniva dejanja, ki jih je mogoče storiti s sredstvi javnega obveščanja, so številna. Bistvo teh dejanj je v tem, da se v sredstvih javnega obveščanja objavljajo sporočila, katerih vsebina ustreza opisu katerega izmed kaznivih dejanj. Vsebina sporočila je lahko takšna, da pomeni napad na posamezno pravno varovano dobrino posameznika ali družbene skupnosti (npr. različne razžalitve ali hujskanje), lahko pa vsebini objavljenega sporočila ni kaj očitati; takšna so tista kazniva dejanja, ki inkriminirajo izdajanje različnih tajnosti ali pri katerih gre za objavo brez soglasja osebe, ki je upravičena razpolagati z določenim sporočilom (npr. kazniva dejanja kršitve avtorske pravice).

3.1.1 Kazenski zakonik Republike Slovenije

Kazniva dejanja, ki jih utegne storiti preiskovalni novinar na škodo posameznika ali institucije, so lahko naslednja: razžalitev, obrekovanje, žaljiva obdolžitev, neupravičeno slikovno snemanje in izdaja uradne tajnosti.

Novinarja pa utegnejo doleteti še druge obtožbe, ki so določene v Kazenskem zakoniku RS: opravljanje, očitiranje kaznivega dejanja z namenom zaničevanja, neupravičeno prisluškovanje in zvočno snemanje, nedovoljena objava pisanja osebne narave, neupravičena izdaja poklicne skrivnosti, sramotitev države, izdaja in neupravičena pridobitev poslovne skrivnosti, širjenje lažnih vesti, izdaja državne skrivnosti in izdaja vojaške skrivnosti ter druge.

3.2. Civilno pravo

Za civilnopravno sankcijo je značilno, da se vedno izreče na zahtevo (tožbo) neposredno prizadete fizične osebe oziroma tiste osebe, ki ji to pravico daje zakon. Namen civilnopravne sankcije je vedno vzpostavitev prejšnjega stanja, to je stanja, kakršno je bilo pred škodnim dogodkom. Represivnost in preventivnost sankcije sta v tem primeru drugotnega pomena (Šuen, 1994: 73).

3.2.1. Obligacijski zakonik

Odškodninsko odgovornost pravno določata 177. in 179. člen Obligacijskega zakonika.

Prvi govori o povrnitvi gmotne škode pri žalitvi časti drugega in širjenju neresničnih trditvev, čeprav oseba ve ali bi morala vedeti, da so neresnične. Novinar lahko povzroči, da prizadeti na primer izgubi službo, ne more napredovati ipd., zato mu zakon priznava pravico do povrnitve te škode, ki jo utrpi na premoženjskem področju (Šuen, 1994: 73). Oseba pa ne odgovarja za povzročeno škodo, če sporoči o drugem kaj neresničnega, ne da bi vedela, da je neresnično, če je sam ali tisti, kateri mu je to sporočil, imel pri tem resen interes.

179. člen Obligacijskega zakonika pa ureja povrnitev negmotne škode za pretrpljene telesne bolečine, duševne bolečine, razžalitve dobrega imena in časti ... Torej, v tem primeru se plača pravična denarna odškodnina, čeprav ni premoženjske škode. Višina odškodnine za nepremoženjsko škodo pa je odvisna od pomena prizadete dobrine in namena te odškodnine.

3.3. Zakon o medijih

Med šibke točke slovenske zakonodaje lahko prištejemo dejstvo, da Zakon o medijih, ki v pretežni meri določa položaj novinarjev, pravice do zaščite virov ne določa izrecno. O viru govori le 45. člen Zakona o medijih, vendar ne v kontekstu zaščite. Ta člen govori o tem, da morajo javne osebe (državni organi, organi lokalnih skupnosti, posamezniki, ki opravljajo javne funkcije, javni zavodi in javna podjetja ter druge pravne ali fizične osebe, ki opravljajo javno službo) dajati resnične, popolne in pravočasne informacije o vprašanih s svojega delovnega področja za objavo prek medijev. Avtor prispevka, ki je od odgovorne osebe prejel informacijo, in odgovorni urednik nista odškodninsko in kazensko odgovorna za vsebinsko točno objavo te informacije. Za resničnost in točnost takšne informacije odgovarja javna oseba, ki jo je dala.

3.4. Pravica do zaščite novinarjevega vira informacij

Pomembno je torej, da ima novinar pred objavo preiskovalne zgodbe dokaze, s katerimi bo ob morebitni tožbi na sodišču podprl resničnost svojih trditev. Svoje trditve lahko dokaže s predložitvijo ustreznega dokumenta, lahko pa navedbe potrdi vir, ki je obvestil novinarja o določeni nepravilnosti. Če pa želi vir ostati anonimen, potem novinar ni dolžan pred sodiščem izdati njegove identitete. V tem primeru avtor spornega članka sam odgovarja za svoje pisanje.

Vendar pravica do zaščite virov pri nas ni zakonsko opredeljena, kot je to urejeno v večini evropskih ureditev. Novinarski zapiski so tako lahko predmet zaplembe in preiskav, novinarjev pa ne varuje državna zakonodaja (Zatler, 1997: 11), pač pa samo Kodeks slovenskih novinarjev in 10. člen Evropske konvencije o človekovih pravicah.

Kodeks slovenskih novinarjev v 4. točki določa, da mora novinar, kadar je le mogoče, navesti vir informacije. Javnost ima pravico poznati vir informacije, da bi lahko ocenila njen pomen in verodostojnost. Če sicer ni mogoče pridobiti informacije, se novinar lahko dogovori o anonimnosti vira, v 5. točki pa kodeks določa, da sme novinar zavrniti pričanje in razkritje vira informacij.

4. ETIKA PREISKOVALNEGA NOVINARSTVA

Brez etičnega novinarstva ni kakovostnega novinarstva, meni Erjavčeva (1998: 27). Možna posledica neodgovornih novinarskih dejanj je lahko okrepljen politični pritisk, ki bi novinarjem nadel spone in omejil svobodo tiska. Torej: da bi novinarstvo preprečilo nevarnost močnega političnega pritiska, potrebuje večjo stopnjo medijskega samonadzora in samokritike (Erjavec, 1998: 28).

4.1. Načela etičnega in moralnega novinarstva

Novinarji, ki si prizadevajo za čim bolj etično in moralno nesporno novinarstvo, naj upoštevajo naslednja načela (Lambeth, 1997: 37–49):

- načelo resnicoljubnosti (natančnost in točnost poročanja ter preverjanje informacij in uporaba resnicoljubnih orodij)
- načelo pravičnosti (skrb za nepristranskost, ki vključuje celovitost, tehtnost, poštenost do bralca, dajanje prednosti iskrenosti pred vsiljivostjo)
- načelo svobode (v novinarstvu svoboda najpogosteje pomeni razmere, v katerih ni strankarskih pritiskov na novinarje in novinarsko delo)
- načelo človečnosti (od novinarja zahteva, da pomaga sočloveku, ki se je znašel v stiski, hkrati pa novinar ne bi smel povzročati neposredne in namerne škode drugim)
- načelo skrbništva (gre za odgovornost, ki jo imajo množični mediji do javnosti; tako novinarji kot tudi drugi medijski delavci nadzorujejo delo institucij v družbi)

Lambeth (1997: 65) se zaveda problema uresničevanja opisanih etičnih načel, vzrok za to pa išče v razlikovanju med potrebo po etičnih načelih in manj idealno porazdelitvijo človeških vrlin, torej značajskih in osebnostnih potez, ki človeku pomagajo, da živi v skladu z načeli etičnega sistema.

Tudi po mnenju Mira Petka je uresničevanje vseh načel preiskovalnega novinarstva, ki so omenjena v literaturi, v novinarski praksi iluzorno, vendar se zdi, da bolj ko se s svojim delom približaš tem idealom ali normam, boljši je izdelek. Dobri novinarski izdelki pa dajejo novinarju verodostojnost, brez katere ni novinarskega preživetja.

4.2. Pridobivanje informacij

V preiskovalnem novinarstvu, ki se loteva bolj občutljivih tem (podkupovanje, utaje in podobne nezakonitosti), je pridobivanje informacij nekoliko težje, saj storilci navadno storijo vse, da bi obremenilne informacije prikriili (Šuen, 1994: 76–78).

Kako torej priti do prikritih informacij? Mnenja teoretikov o načinu pridobivanja informacij so različna. Šeun (1994: 76) je teoretike glede na njihova mnenja razdelil v tri skupine:

a) tisti, ki opravičujejo nemoralne tehnike pridobivanja informacij

Te naj bi bile opravičljive takrat, kadar je škoda, storjena z neobjavo neke informacije, večja kot škoda, ki jo objava informacije povzroči določenim posameznikom.

b) tisti, ki nemoralnim tehnikam nasprotujejo

Argumentacija, da se preiskovalnim novinarjem laž in sprenevedanje oprostita, je po mnenju nasprotnikov nemoralnih novinarskih tehnik nevzdržna.

c) tisti, ki govorijo o posebnih situacijah, v katerih so nemoralne tehnike pridobivanja informacij dovoljene

Mencher pravi, da v kritičnih položajih, ko posamezniki ali institucije ogrožajo človekove interese, preiskovalni novinar sme uporabiti tehnike in metode, ki bi v normalnih okoliščinah delovale nemoralno (Šuen, 1994: 78). A kadar novinar pri pridobivanju informacij uporabi katero od nepoštenih tehnik, je to javnosti dolžan povedati.

4.3. Podkupnine

Primarna novinarjeva odgovornost je odgovornost do naslovnika. Ko torej novinar sprejme uslugo, darilo ali drugo posebno pozornost, sproži resno vprašanje o svoji objektivnosti. To pomeni, da novinar s sprejemanjem podkupnin krši predvsem svojo dolžnost do javnosti. Ohranjanje poklicne integritete in verodostojnosti novinarju nalaga dolžnost, da ne sme sprejemati podkupnin (Poler, 1997: 148).

Kodeks slovenskih novinarjev določa, da se mora novinar izogibati plačevanju informacij in biti previden pri tistih, ki v zameno za informacije pričakujejo denar ali ugodnosti, odreči pa se mora darilom, uslugam ali nagradam in se izogibati brezplačnim potovanjem in drugim ugodnostim, dodatnim zaposlitvam, delu v politiki, državnih uradih ali drugih javnih institucijah, če bi to lahko zmanjšalo njegovo verodostojnost ali verodostojnost novinarske skupnosti. V 18. točki pa kodeks določa, da je novinar dolžan zavrniti ugodnosti, ki jih ponujajo oglaševalci ali interesne skupine, in se upreti poskusom, da bi vplivali na njegovo poročanje. Določa pa tudi, da mora morebitne neizogibne konflikte interesov razkriti javnosti ali se kot novinar iz poročanja in komentiranja izločiti.

V preiskovalnem novinarstvu pa po navadi ne gre za podkupovanje z namenom, da bi to ali ono hvalili, ampak gre predvsem za »držanje jezika za zobmi«, torej za to, da novinar neke zgodbe ne objavi.

5. VLOGA, MOČ IN VPLIV PREISKOVALNEGA NOVINARSTVA

5.1. Vloga in moč preiskovalnega novinarstva

Preiskovalni novinarji naj bi spremljali vedenje oziroma delovanje državnih organov, političnih, gospodarskih in finančnih avtoritet, pa tudi vedenje vplivnih posameznikov. V imenu javnosti in njenih pravic naj bi nadzirali delovanje centrov moči in pri tem pazili, da je to v skladu z zakoni in družbeno moralo.

Pečar (1994: 859) priznava preiskovalnemu novinarstvu izredno pomembno vlogo pri družbenem nadzorovanju. Mediji so večinoma edini vir podatkov in prejemnikom

omogočajo obveščенost, ustvarjajo pa tudi javno mnenje, pomagajo oblikovati določena stališča in ustvarjajo zaskrbljenost. Javna občila vplivajo tudi na vedenje in mišljenje ljudi, posredujejo vedenjske vzorce, sodelujejo pri ustvarjanju ali razpadanju vrednot, pomagajo pri presojanju in vrednotenju ljudi, dogodkov, pojavov in procesov ter ne nazadnje ustvarjajo t. i. protikriminalno javno mnenje (Pečar, 1994: 860).

Mediji poučujejo, izobražujejo, zabavajo in še kaj, vendar pa ima nadzorstvena vloga poseben pomen, zato se je medijev prijel sloves »neformalnega kontrolizma«, kot to poimenuje Pečar (1994: 860). Vedno večji pomen imajo pri odkrivanju odklonskosti, neustreznih, nepravilnih, nezakonitih in nezaželenih pojavov, ter pri kriminalni politiki družb. Preiskovalno novinarstvo opozarja na vire zla, na njegovo nastajanje, na načine delovanja, vpliva na kulturo varovanja in samovarovanja, seznanja javnost s posledicami odklonskih dejanj in nas usmerja k odvratanju in preprečevanju le-teh. S tem lahko prispeva k spreminjanju družbenega in individualnega življenja.

»Preiskovalno novinarstvo se nam zato pogosto kaže kot pooblaščen poznavalec človeške družbe, kot avtonomen razkrivalec odklonskosti, kot vest človeštva in kot dokumentarist odklonskosti /.../.« (Pečar, 1994: 861)

Pečar (1994: 860) pa izpostavlja tudi nekatere nevarnosti, kot so možnost senzacionalizma, voajerizma, šokantnosti, kršitev človekovih pravic in državljskih svoboščin. Kritična presoja je še posebno pomembna, ko gre za vdiranje v zasebnost in nenadzorovano razpolaganje z različnimi podatki. Preiskovalno novinarstvo lahko hitro zaide v rumeni tisk. Pridobljene informacije je moč uporabiti za podtikanja, navdihovanja, napeljevanja in sugeriranja, ki so namenjena določenim interesom, namenom in ciljem, ki velikokrat niso novinarjevi.

5.2. Vpliv preiskovalnega novinarstva

Preiskovalne zgodbe imajo lahko velik, majhen ali nikakršen vpliv. Protess in drugi (1987: 166–188) odkrivajo več vzrokov za to: prvič, narava medija, kjer se tisk že dolgo bori z vplivnostjo televizije; drugič, stil predstavitve, kjer nedvoumna zgodba z jasnimi junaki in zločinci zmaguje nad dvoumnimi, kjer krivda ni očitna in se zdi, da je rešitev težko najti; tretjič, starost zadeve, kjer tisto, kar se je v medijih pojavilo pred kratkim in o čemer občinstvo le malo ve, nedvoumno vodi pred temo, ki se je že

večkrat pojavila v medijih in se je občinstvo zaveda; itd. Protess zaključuje, da sta torej odločilna predvsem dva faktorja (1987: 180): narava medija in količina pozornosti, ki jo medij namenja temi. Ko medij predstavi zgodbo na nedvoumen način z dramatičnimi, prepričljivimi in jasnimi dokazi, je bolj verjetno, da se bodo mnenja in odnosi spremenili. Še en pomemben faktor je narava teme, o kateri je govora. Nekaterim temam mediji posvečajo konstantno pozornost, torej so te teme več ali manj stalno na dnevnem redu medija. To so vračajoče se teme novic. Te zgodbe imajo po navadi manjši vpliv, ki upada predvsem zaradi rutine, ki jo novinarji vnašajo v njihovo predstavitev in pripravo. Prebojne zgodbe, katerih teme so javnosti relativno neznane, imajo torej več možnosti za uspeh.

Kar pa zadeva vpliv preiskovalnega novinarstva na spremembo politike, je analiza faktorjev vpliva veliko bolj kompleksna in težje razumljiva. Na to, da se vlada odzove na neko preiskovalno zgodbo, namreč lahko vpliva več faktorjev. Med njimi so: časovna primernost ali neprimernost objave, obseg sodelovanja novinarstva s politiki, nivo pritiska javnosti in interesnih skupin ter razpoložljivost učinkovitih rešitev problema, ki je bil razkrit (Protess in drugi, 1987: 182).

6. ZAKLJUČEK TEORETIČNEGA DELA

»Preiskovalno novinarstvo ima svoj čar in adrenalin: novinarja zgodba vsrka, ga potegne, na koncu, ko je objavljena, pa novinar čuti prijetno utrujenost in zadovoljstvo,« pravi Miro Petek.

Glede na vse povedano se slovensko preiskovalno novinarstvo razlikuje od zahodnega preiskovalnega novinarstva, ki je značilno za demokratične države. Značilnosti slovenskega preiskovalnega novinarstva pa lahko povzamem v nekaj točkah:

1. pojavilo se je relativno pozno v primerjavi z zahodnimi državami;
2. preiskovalni novinarji so običajni novinarji, ki preiskujejo v prostem času;
3. medijske hiše nimajo posebnih preiskovalnih oddelkov;
4. ni timskega dela;
5. preiskovalne zgodbe pogosto nimajo tako hudih posledic kot v tujini;
6. pogosto gradi na sodbah, ne na dokazih;
7. pridobljene informacije se premalo preverjajo;
8. ne piše se o mnenjih obeh strani;
9. slovensko preiskovalno novinarstvo je »baje novinarstvo«.

Čeprav v Sloveniji ni pravega preiskovalnega novinarstva, pa lahko uvrstimo članke novinarja Mira Petka med dobre preiskovalne članke, saj vsebujejo vse osnovne značilnosti preiskovalnega novinarstva.

Preiskovalni novinarji skušajo razkriti tisto, kar želijo posamezniki oziroma institucije prikriti, torej preiskujejo predvsem nezakonita in nemoralna dejanja posameznikov in institucij. Seveda mora biti tisto, kar novinar odkrije, vredno objave v mediju, mora zadevati javnost.

V slovenskem prostoru je veliko tem za preiskovalno novinarstvo, pravi Petek, vendar večina novinarjev in urednikov za to nima posluha. Že branje med vrsticami uradnih listov, sklicev skupščin, javnih razpisov, gradiv državnega zbora itd. ponuja vsakodnevne teme za preiskovanje. Tu je pomembna sposobnost povezovanja, zgodovinski spomin, sposobnost napovedovanja, postavljanja hipotez ter seveda na

koncu preverjanja in pisanja zgodbe. Z logičnim mišljenjem in povezovanjem aktualnih dogodkov z dogodki v preteklosti je mogoče najti neizčrpen vir za preiskovalne zgodbe. Velikokrat je že dovolj, če novinar, ki ima občutek za novinarstvo – česar ne daje izobrazba, ampak je to v novinarju samem – petim K doda še »Zakaj« in se za razliko od dnevnega novičarstva vpraša še o motivih in okoliščinah nekega dogodka. Velikokrat prav »Zakaj« odpira nove horizonte zgodbe, ki zahtevajo preiskovanje in na koncu tudi interpretacijo. Zelo redko se zgodi, da bi imel pri zadevi, ki sodi na področje preiskovalnega novinarstva, na mizi ves material in bi samo napisal zgodbo, še dodaja Petek.

Pri nas je preiskovalno novinarstvo, kjer ga medijske hiše ne spodbujajo in je prepuščeno naključju, stvar preference posameznega novinarja. Medijske hiše namreč novinarju ali skupini novinarjev niso pripravljene omogočiti štirinajst dni ali enega meseca za preiskovanje zgodbe. »Sam sem vse zgodbe, ki bi lahko sodile v domeno preiskovalnega novinarstva, delal ob vsem ostalem delu,« pravi Petek. Večina medijskih hiš je danes storitveno naravnana, pomembna je količina informacij, saj imajo v večini novinarskih hiš novinarji norme, nedoseganje norm pa se kaznuje. Z objavo ene še tako dobre preiskovalne zgodbe pa mesečne norme, ob obstoječem merjenju novinarskega dela, ni mogoče doseči.

7. ANALIZA PRIMERA PREISKOVALNEGA NOVINARSTVA:

Primer članka o sumu pranja denarja v Novi KBM v Mariboru

7.1. Preiskovalni novinar

Novinarjev cilj je opravljati delo v skladu z novinarskim kodeksom, v skladu z novinarsko etiko in v skladu s svojo vestjo. Poznamo dobre in slabe novinarje. Novinar, ki v članku pokaže, koliko časa se je ukvarjal z določeno temo, kako je sploh prišel do informacij, kje vse je preverjal informacije in kaj vse ga je oviralo pri tem, da bi zgodba zagledala bralčeve oči, torej novinar, ki je v svoje delo vložil veliko napora, je dober novinar. Preiskovalni novinar pa je tisti, ki z veliko truda, tj. z zbiranjem in preverjanjem informacij, iskanjem novih prič, dokazov ..., pride do nove, po navadi škandalozne zgodbe, ki jo po več mesecih dela objavi kot članek v nekem časopisu.

Matjaž Šuen v knjigi Preiskovalno novinarstvo označi preiskovalno novinarstvo kot novinarstvo, ki preiskuje predvsem nezakonite in nemoralne družbene pojave, značilno pa je poročanje o relativno pomembnih stvareh, za katere posamezniki oziroma institucije želijo, da ostanejo prikrite (Šuen, 1994). Za preiskovalnega novinarja je pomembno, da zavestno načrtuje preiskavo, da si torej že prej oblikuje dobro obveščevalno mrežo, saj lahko le s pomočjo zanesljivih virov izve, kaj se v resnici dogaja v ozadju, znajti pa se mora tudi v različnih dokumentacijah. Seveda mora biti seznanjen s političnimi, gospodarskimi in drugimi institucijami, k dobremu preiskovalnemu novinarstvu pa pripomorejo tudi dolgoletne izkušnje.

Slaba stran preiskovalnega novinarstva pa je, da so novinarji, ki pišejo članke, v katerih dvomijo o poštenosti in pravilnosti delovanja določene ustanove oziroma posameznikov, stalno na udaru. Nič nenavadnega niso takšne in drugačne grožnje novinarjem. V primeru Mira Petka pa ni ostalo le pri grožnjah, ampak so se te sprevrgle v brutalno nasilje nad njim.

Miro Petek, koroški dopisnik za dnevnik Večer, velja za enega redkih preiskovalnih novinarjev pri nas. Rodil se je v Črni na Koroškem, kjer je končal osnovno šolo, danes pa živi v Mežici. Gimnazijo je obiskoval na Ravnah na Koroškem, potem pa se

je vpisal na FDV oziroma takratni FSPN, smer novinarstvo. Diplomiral je pri dr. Slavku Splichalu. Že v času študija je pisal za različne slovenske medije, največ za Mladino in Večer, kjer je bil tudi štipendist, sodeloval pa je tudi z Radiom Slovenija. Za svoje novinarsko delo je prejel dve nagradi. Prva je bila novinarska nagrada Društva novinarjev Slovenije, ki jo je prejel leta 2000 za izstopajoče novinarske prispevke, predvsem za članke o privatizaciji Slovenskih železarn in drugih tranzicijskih zgodbah ter sklop člankov o denacionalizaciji, leta 2002 pa je prejel še Jurčičevo nagrado, ki jo podeljuje Nova revija v sodelovanju z Društvom slovenskih pisateljev.

7.2. »Dosje Petek«

Minilo je že več kot dve leti, odkar je bil na lastnem dvorišču v Mežici na Koroškem brutalno pretepen Večerov novinar Miro Petek. Hudo ranjen je obležal zaradi svojih člankov, v katerih je razgaljal dejstva o spornem poslovanju nekaterih koroških podjetnikov in oblastnikov.

V njegovih člankih so se pojavljala imena vplivnih oseb, kot so takratna poslanka SLS Darinka Mravljak, bivši vodja podružnice SLS Dušan Kudrnovsky, tedanji direktor koroške podružnice Nove Kreditne banke Maribor (NKBM) Andrej Skutnik, direktor in lastnik podjetja Eurocity Janko Zakeršnik in drugi.

Najbolj pogosto se je v člankih pojavilo ravno ime Janka Zakeršnika, in sicer v povezavi s Skutnikom in pranjem denarja. Zakeršnik, lastnik uspešnega podjetja Eurocity, naj bi ob koncu leta 1997 in v začetku leta 1998 nekajkrat zapored na bančni račun položil okoli 20.000 nemških mark (skupaj je položil 200.000 DEM). Takratni direktor koroške podružnice Nove KBM Andrej Skutnik pa je sredi leta 1997 trikrat zaporedoma na devizno hranilno knjižico položil 50.000 DEM. Zakon o preprečevanju pranja denarja govori, da morajo banke uradu za preprečevanje pranja denarja sporočiti določene podatke o posameznih ali povezanih gotovinskih transakcijah, ki presegajo 3,6 milijona SIT oziroma kadar obstajajo razlogi za sum pranja denarja. V primeru pologov Zakeršnika in Skutnika pa koroška podružnica NKBM o nakazilih ni obveščala centrale v Mariboru, ki bi morala o tako visokih

gotovinskih plogih nato obvestiti urad za preprečevanje pranja denarja.²

Prav ime znanega koroškega podjetnika Janka Zakeršnika se je največkrat omenjalo v zvezi s primerom Petek, saj je novinar samo štiri dni pred napadom objavil članek,³ v katerem piše o sumljivi preteklosti in dejavnosti Zakeršnika ter o njegovem sodelovanju s Skutnikom. Zakeršnikovo ime pa se je pojavilo še v enem članku, in sicer o izletu z letalom, ki ga je sponzoriralo njegovo podjetje.⁴

V Petkovih člankih se pojavljajo tudi druga znana imena. Pisal je o primeru A. Hauserja, ki je domnevno neodgovorno posloval kot nekdanji direktor družbe Hmezad,⁵ naslednji primer pa govori o Dušanu Kudrnovskem.

Kudrnovsky, nekdanji vodja podružnice SLS, na začetku devetdesetih let pa tudi župan občine Dravograd, je sredi devetdesetih kot podjetnik kupil stavbo, v kateri je nekaj časa domoval hotel Merx. Kasneje je ta hotel želel prodati, vendar podjetje Mentis, ki je bilo zainteresirano za nakup, ni imelo dovolj denarja, ravno tako pa ni bilo kreditno sposobno. Tako prodajalec kot kupec sta se obrnila na NKBM, kjer naj bi kupec najel kredit. Tu pa se spet pojavi ime Andreja Skutnika. Ta je v mariborsko centralo poslal pismo, v katerem je napisal, da ima Kudrnovsky določen vpliv v republiških organih in da bi bila škoda, ki bi jo povzročil v primeru negativne rešitve zahtevka za kredit, lahko velika, saj bi z javnim izražanjem svojega mnenja lahko odvrčal nekatere pomembne gospodarske subjekte od poslovanja z njihovo banko. Zato je Skutnik menil, da bi bilo ustrezno, da centrala prosilcu odobri kredit.⁶

---

² Večer, sreda, 29. 7. 2000, V žarišču, avtor: Miro Petek, stran: 4, *Preiskave namesto slavja ob obletnici*

³ Večer, sobota, 24. 2. 2001, V žarišču, avtor: Miro Petek, stran: 5, *Nagrada znanemu podjetniku*

⁴ Večer, sreda, 20. 9. 2000, Slovenija, avtor: Miro Petek, stran: 11, *Soklič in Eurocity*

⁵ Večer, torek, 27. 2. 2001, V žarišču, avtor: Miro Petek, stran: 5, *Neodgovorno poslovanje brez primera*

⁶ Večer, sreda, 31. 1. 2001, V žarišču, avtor: Miro Petek, stran: 5, *Lahko lokalni politik res toliko koristi ali škoduje*

V Petkovih člankih se je pojavilo tudi ime Darinke Mravljak, takratne podpredsednice SLS, ki je leta 1994 kandidirala za županjo Radelj ob Dravi. Še istega leta je nato kot podžupanja na dražbi kupila določena zemljišča, za katera je takrat odštela 4,2 milijona SIT. Leta 1998 pa je to zemljišče kot poslanka Državnega zbora RS prodala državi za 30 milijonov SIT, saj se je država odločila okoli Radelj speljati obvoznico.⁷

Pisalo pa se je tudi o nepravilnostih v primeru prodaje podjetja Armature Muta. To je bilo v lasti Slovenskih železarn, te pa so v državni lasti. Znano je bilo, da bodo Armature Muta prodane, a so tik pred tem kupile še Croning livarno za 3,6 milijona DEM. Kmalu zatem so Železarne podjetje Armature Muta, katerega vrednost je bila povišana z vrednostjo Croning livarne, prodale nemškemu podjetju Krombach, in to za smešne 4 milijone mark.⁸

28. februarja leta 2001 sta Mira Petka pretepla dva neznanca. Takoj po napadu je policija sicer začela široko akcijo, v kateri je sodelovalo več kot sto kriminalistov in policistov, opravili so informativne pogovore s približno 300 ljudmi, ki bi o napadu lahko kaj vedeli, in pri tistih, ki so v to privolili, uporabili tudi testiranje z detektorjem laži. Vsi testi so bili negativni, vendar po besedah direktorja Policijske uprave Slovenj Gradec Srečka Kropeta zelo koristni, saj so tako izločali morebitne osumljence. Začetni optimizem direktorja policije Marka Pogorevca, da »storilcem že dihajo za ovratnik«, pa se je izkazal za prenačljenega, saj je policija šele po več kot dveh letih zbrala dovolj dokaznega materiala, da je končno prijela domnevne storilce oz. izvajalce napada.

7.3. Zbiranje informacij

Novinar dopisnik hkrati opravlja novinarsko in tudi uredniško delo. Zato je selekcija informacij in seveda vsa obdelava teksta v rokah dopisnika, saj uredniki sedijo v redakciji medijskih hiš in po navadi ne vedo natančno, kaj se dogaja na terenu.

---

⁷ Večer, sobota, 3. 4. 1999, Slovenija, avtor: Miro Petek, *Ali je poslanka kršila zakon?*

Večer, sreda, 22. 9. 1999, V žarišču, avtor: Miro Petek, *Premožni posamezniki, premožna stranka?*

⁸ Večer, petek, 24. 11. 2000, V žarišču, avtor: Miro Petek, stran: 5, *Kravja kupčija z železarskimi Armaturami*

Kot sem že poudarila v teoretičnem delu naloge, se vsaka novinarska preiskava začne z informacijami o določeni nepravilnosti, ki po navadi pridejo iz pogovora z ljudmi, lahko pa novinar dobi ključne dokumente, ki razkrivajo nelegalna dejanja določenih posameznikov oziroma institucij, od kakšne osebe ali anonimno po pošti. Ravno na ta način se je pričelo preiskovalno delo Mira Petka. »Ko sem dobil v roke gradivo o sumu pranja denarja v koroški podružnici Nove KBM, ki je bilo z oznako poslovna skrivnost, sem se menda prvič v svoji poklicni karieri obrnil na glavnega urednika z vprašanjem, ali naj se sploh lotim zgodbe. To pa iz preprostega razloga, ker je Nova KBM prek KBM Infond lastnica dnevnika Večer in da ne bi porabil veliko časa in energije za raziskovanje zgodbe, ki na koncu ne bi bila objavljena. V nasprotnem primeru, če bi uredniki objavo zavrnil, se zgodbe ne bi lotil, toda vse gradivo posređoval kakšnemu kolegu v drugem mediju, ki ni v takšni lastniški odvisnosti,« pravi novinar Večera Miro Petek. Takratni glavni in odgovorni urednik mu je dal zeleno luč, saj bi neobjava takšne zgodbe zanj pomenila konec novinarstva. Toda kasneje se je pokazalo, da je ravno objava tega članka pomenila konec novinarske kariere takratnega glavnega in odgovornega urednika ter njegov umik iz novinarstva v diplomacijo.

7.3.1. Vir informacij

Miro Petek pravi, da je zaupno gradivo o izrednem revizijskem poročilu v Novi KBM Podružnica Koroška v Dravogradu dobil iz rok takrat precej pomembnega politika, pot do njega pa je poiskala oseba, ki je naletela na nepravilnosti v poslovanju Nove KBM. »Politik, ki mi je izročil dokumente, mi je namignil, da gre za veliko stvar in da ne bo nič zameril, če zgodbe ne objavim in če vse skupaj vržem stran,« je povedal novinar Petek. Ker pa so dokumenti prišli iz rok politika, sta bila seveda potrebna toliko večja previdnost in preverjanje, saj se tu postavlja vprašanje, zakaj in s kakšnim namenom je ta politik izročil tako pomembne dokumente novinarju. Obstajala je namreč nevarnost, da bi s takimi dokumenti hotel koga očrniti, morda celo kakšnega političnega nasprotnika. »Politiki namreč velikokrat skušajo v politično obračunavanje potegniti tudi novinarje,« meni Petek. Skratka – kot sem že omenila v prvem delu naloge – pomembno je, da novinar oceni osebo, ki mu je dala namig oziroma pomembne dokumente, ki naj bi razkrivali nepravilnosti delovanja določenih oseb. Politika, ki je dokumente izročil, je Miro Petek poznal že od prej, ko je delal

kariero na lokalni ravni, in takrat je bil vreden zaupanja, torej o točnosti informacij ni veliko dvomil, ne nazadnje pa je bil dokument opremljen z žigi in podpisi. Da bi preveril še druge okoliščine v zvezi s tem, kaj se je dogajalo v državni banki, se je Petek prek svojega vira skušal povezati tudi z osebo, ki je bila izvorna lastnica dokumentov.

»Izredna interna revizijska komisija je v tej banki ugotovila vrsto nepravilnosti, pri katerih je izstopal sum pranja denarja. Bančniki so sicer spoštovali duh zakona, da je treba sumljive transakcije in večje zneske prijavljati pristojni in pooblaščenim osebam na centrali v Mariboru, ki nato te podatke dalje posreduje Uradu RS za preprečevanje pranja denarja. To so redno opravljali, razen v primeru direktorja bančne podružnice Andreja Skutnika in koroškega podjetnika Janka Zakeršnika. To pa na izrecno zahtevo direktorja Skutnika. Ker sem se pri svojem novinarskem delu večkrat srečal z Zakeršnikom, ki je od šoferja tovornjaka postal multimilijonar, in je ravno takrat poslovanje njegovega podjetja Eurocity zaradi suma utaje davka obravnavala tudi posebna tožilska skupina, se mi je zdela zadeva še toliko bolj zanimiva in sem se lotil preiskovanja,« je povedal Miro Petek.

7.3.2. Preiskovanje in »končni izdelek«

Preden se je Petek lotil pisanja članka, je najprej predelal vse, kar so mediji pisali o pranju denarja, in si skušal razjasniti fenomen pranja denarja, saj do takrat o tem še ni pisal. Jasno pa mu je bilo, da je pranje denarja v tesni povezavi z najhujšimi kriminalnimi dejanji, kot so organizirani kriminal, prodaja orožja, prostitucija in podobno. Temu je sledilo preučevanje slovenske zakonodaje s tega področja, ki je bila večkrat novelirana. Z vprašanji se je obrnil tudi na dve instituciji: na Urad RS za preprečevanje pranja denarja (na direktorja Klavdija Stroliga) in na generalno policijsko upravo v Ljubljani. Miro Petek je povedal, da mu je Stroligo odgovoril, da ta primer pozna, vendar ga ni hotel komentirati, med vrsticami pa je omenil, da bi z objavo bilo dobro počakati kakšen mesec, da bi policija naredila preiskavo. Z generalne policijske uprave pa so mu sporočili, da to zadevo preučujejo, posredovali so nekaj splošnih podatkov ter dodali, da na Koroškem, to je na območju Policijske uprave Slovenj Gradec, doslej še niso naleteli na primere pranja denarja.

»Da ne bi s prehitro objavo škodoval preiskavi, sem res počakal še dober mesec, nato pa sem na policijski upravi v Slovenj Gradcu, ki je bila pristojna za ta primer, skušal pridobiti nove podatke, vendar so mi svetovali, naj še čakam. Ker sem imel občutek, da bo zaradi mnogoterih povezav policija primer pranja denarja bolj prikrivala kot odkrivala (podjetnik Zakeršnik je bil donator in sponzor policijskih poletnih piknikov), sem se odločil, da bom zadevo speljal do konca brez policijskih ugotovitev,« je dejal novinar Petek.

Za zaokroženost zgodbe je bil potreben še odziv same Nove KBM, in sicer odgovor na vprašanje, zakaj dopušča tovrstno početje v eni od svojih podružnic. Petek se je zavedal, da bi direktor Nove KBM dr. Jože Glogovšek, ki je hkrati predsednik nadzornega sveta Večera, naredil vse, da bi preprečil objavo članka. Njegovo arogantno početje in razumevanje vloge novinarstva se je pokazalo poldrugo leto zatem, ko je izjavil, da ni stvar novinarjev, da bi preučevali pranje denarja. Zato je informacije raje iskal pri Janezu Erjavcu, predsedniku nadzornega sveta Nove KBM, sicer direktorju Pomurskega sejma. »Viri so mi povedali, da je bil seznanjen s temi nepravilnostmi in so se o tem pogovarjali tudi na nadzornem svetu, vendar jih v izjavi ni priznal in je z izmotavanjem odgovor speljal na neke druge, marginalne nepravilnosti v tej banki,« je povedal Petek. Izjavo je nato iskal še pri direktorju koroške podružnice banke, ki pa je bil takrat na dopustu. Članek je Petek ilustriral s faksimilom korespondence dveh bančnih uslužbencev, ki sta opozarjala na nepravilnosti, vendar so ju iz centrale banke nagovarjali, naj ponaredita datume o poročilih o sumljivih transakcijah.

Manca Košir (1995a: 45) pravi, da je informacije treba preverjati celo pri nasprotujočih si virih. Petek je preverjal zbrane podatke pri več virih, torej se ni, tako kot nekateri novinarji, zanesel na en vir, saj lahko takšno ravnanje pripelje do tega, da novinar šele po objavi zgodbe izve, kaj si o tem mislijo nastopajoči v članku. V Petkovem primeru je sicer prišlo tudi do tega, vendar osebe, ki jih je omenjal v članku, niso hotele dajati konkretnih izjav (kar lahko že kaže na vpletenost), nekatera dejanja, o katerih je pisal Petek, pa so bila povezana tudi z osebo v nadzornem svetu časopisa, za katerega piše Petek, ta pa bi zagotovo skušal preprečiti objavo članka.

7.4. Odzivi

Miro Petek je dejal, da sta odgovorni urednik in urednik notranjepolitične redakcije članek premlevala dve uri in se končno odločila za objavo, čeprav sta se zavedala tudi posledic, z današnje distance pa oba dodajata, da nikakor nista mislila, da bodo posledice tako hude.

»Članek je bil na prvi pogled namreč brez večjega odmeva: ni prišel noben demanti (uradni preklic, zanikanje, op. a.), pismo, reakcija ali telefonski klic. Dejstva in zgodba je bila dovolj trdna, seveda ji je še precej manjkalo, do česar se nisem mogel dokopati. Žal se ni uresničila moja domneva, da bodo z objavo članka prišle na dan še informacije, ki mi niso bile dostopne, da se bo še našel kdo, ki bo kaj povedal, ali da bo odgovarjala sama Nova KBM,« so besede Mira Petka. S to zgodbo je žal ostal sam, ni je povzel, nadaljeval ali skušal nadgraditi noben drug medij. Slovenski novinarji so bili ob tej zgodbi povsem ravnodušni, čeprav je šlo za kršitve v državni banki.

Odmev na članek pa je vendarle bil. Čez nekaj mesecev je direktor Nove KBM in predsednik nadzornega sveta ČZP Večer dr. Jože Glogovšek odločal o novem vodstvu podjetja. Dotedanji direktor Božo Zorko ni več dobil mandata in nadzorni svet je za direktorja imenoval bivšega direktorja podružnice Nove KBM Ptuj. Ta je kljub pozitivnemu mnenju novinarskega kolektiva zamenjal takratnega glavnega in odgovornega urednika Milana Predana in imenoval novo glavno in odgovorno urednico. »Večkrat je bilo slišati, da Zorka in Predana Nova KBM kot večinski lastnik Večera – Nova KBM pa je v večinski državni lasti – ni odstavila zaradi mojega članka, temveč zaradi krize vodenja, slabega urejanja časopisa in podobnega,« pravi Petek in še dodaja, da današnji pogled celotno razlago zanika, saj je v teh letih naklada precej padla, padanje naklade pa je predvsem posledica slabe uredniške politike in nesposobnosti prilagajanja zahtevam bralcev in trga.

Nova KBM je po objavi članka vložila kazensko ovadbo zoper neznanega storilca zaradi izdaje poslovne skrivnosti in tudi Miro Petek se je kot novinar znašel na zaslišanju na policiji in pred preiskovalnim sodnikom.

Zgodilo se je torej ravno nasprotno: namesto da bi na podlagi objavljene zgodbe kazensko odgovarjale osebe, odgovorne za domnevne nepravilnosti, ki so se dogajale v podružnici Nove KBM, se je na zaslišanju znašel novinar, ki je o tem pisal, in oseba, ki naj bi izdala poslovno skrivnost, ta je izgubila tudi službo, ravno tako pa sta delovno mesto izgubila direktor in odgovorni urednik časopisa, v katerem je bil objavljen »sporni« članek.

7.5. Tožbe in ščitenje prič

Policija je kot Petkov potencialni vir določila bančnega uslužbenca Bogdana Ribiča, ki so ga na banki že prej v čudnih okoliščinah osumili jemanja podkupnine, izgubil pa je tudi službo.

Ribiča in Petka je policija prvič zaslišala decembra leta 2000, januarja 2001 pa so v policijskem sporočilu za javnost povedali, da za izdajo poslovne skrivnosti sumijo prav Ribiča. Tu pa se postavlja zanimiv paradoks, na katerega je opozoril sam Miro Petek: policija je ovadila Ribiča, ki je na nepravilnosti opozarjal taisto policijo, zato je del koroškega podzemlja dobil peruti, saj jim je bilo dovolj jasno sporočeno, da so kaznovani tisti, ki na nepravilnosti opozarjajo, in ne tisti, ki jih delajo. Mesec dni zatem so pretepli novinarja Mira Petka, ki je o teh nepravilnostih pisal.

Nekaj dni pred napadom je Petek ponovno pisal o Zakeršniku, in sicer v kontekstu podelitve nagrade Gospodarske zbornice Slovenije, ki jo je dobil kot uspešen gospodarstvenik. Podelitev te nagrade je Petek problematiziral z navajanjem dejstev, da tožilstvo še vedno obravnava utajo davka, policija raziskuje sum pranja denarja, gospodarska zbornica pa mu podeljuje nagrado kot uspešnemu gospodarstveniku.

»Sam svojega vira seveda nisem izdal niti policiji niti na sodišču in ob vprašanju preiskovalne sodnice, ali se zavedam, da sem objavljajal poslovne skrivnosti, sem to zavedanje potrdil, vendar hkrati dodal, da je bil interes javnosti v tem primeru nad izdajo poslovne skrivnosti,« pravi Petek. Poleg tega se ni strinjal, da se nepravilnosti v državni banki pred javnostjo skrivajo pod pretvezo oznake poslovne skrivnosti, saj ima javnost pravico izvedeti, kaj se v banki dogaja in kako posluje banka, ki je bila sanirana z državnim denarjem in je še vedno v državni lasti.

Kot sem že omenila, ravno ščitenje virov informacij zagotavlja temeljno pravico javnosti, pravico biti informiran, kajti če ne bi bilo zaupanja med medijem in virom, bi bila javnost prikrajšana za ogromno količino informacij.

Na zahtevo ministrstva za finance in njegovega Urada za preprečevanje pranja denarja pa je vendarle bila vložena kazenska ovadba na pristojno državno tožilstvo v Slovenj Gradcu zaradi suma pranja denarja v Novi KBM. Tožilka je ugotovila, da izvor Zakeršnikovega denarja ni znan, in je ovadbo zavrnila. Miro Petek meni, da se tožilka ni niti potrudila, da bi sprožila preiskavo, kajti značilnost pranja denarja je ravno v tem, da izvor denarja ni znan, zato je treba s temeljito kriminalistično preiskavo ugotoviti, ali ta denar izvira iz kaznivega dejanja. Zato pa je ta državna tožilka hkrati preganjala Ribiča za izdajo poslovne skrivnosti, zadevo peljala do preiskovalne sodnice, vendar je na koncu tudi to ovadbo zavrnila. Po Petkovi oceni je le-to zavrnila zaradi pritiska javnosti.

Zaradi članka o sumu pranja denarja v Novi KBM v Mariboru in nekaterih drugih člankov je Mira Petka kasneje tožil še koroški podjetnik Janko Zakeršnik, ki so ga mediji povezovali z napadom na novinarja. Petka je tožil zaradi domnevnih duševnih bolečin, ki jih je utrpel zaradi njegovega pisanja, in od njega ter Večera terjal pet milijonov tolarjev. Na prvostopenjskem sodišču v Mariboru je tožbo izgubil in se pritožil na višjo instanco.

Poleg tožbe zoper šest novinarjev, ki so ga omenjali v morebitnih povezavah z napadom na Mira Petka, pa je Zakeršnik tožil tudi Novo KBM, ker ni varovala njegovih osebnih podatkov in so se podatki o zneskih njegovih bančnih plogov znašli v javnosti.

Presenetila pa je tudi izjava Jožeta Glogovška, predsednika uprave Nove KBM in nadzornega sveta Večera. Dejal je namreč, da je doživel veliko kritik, ki so jih po njegovem prepričanju novinarji izrekli zaradi solidarnosti, in da vztraja pri tem, da preiskovanje in raziskovanje bančnega poslovanja nista stvar novinarja, temveč so zato pristojne institucije. Menim, da je nekaj zelo narobe, če predsednik nadzornega sveta časopisa ne ve, kaj je naloga medijev. Novinarji Večera dobro vedo, kako je, če

je prvi nadzornik v hiši oseba, kot je Glogovšek, ki ima takšne poglede na vlogo medijev.

Glogovšek pa je poudaril tudi, da se zaveda, kako huda je stvar, če je nekdo pretepen, tako kot je bil Miro Petek, vendar pa je trdil tudi, da naj bi bil ta pretepen zaradi nekkih drugih razlogov, in ne zaradi svojega pisanja, čeprav je danes jasno, da je bil pretepen izključno zaradi svojega profesionalnega novinarskega dela.

Zaradi Glogovškove izjave so iz Društva novinarjev Slovenije pisali takratnemu premierju Janezu Drnovšku, naj v imenu svobode govora ukrepa zoper Glogovška. DNS je želelo, da ga vlada razreši s položaja predsednika uprave, sicer bodo razumeli, da tako vlada kot premier podpirata takšno nedemokratično razmišljanje.

7.6. Poročilo IFJ

Društvo novinarjev Slovenije se je v jeseni leta 2001 odločilo, da primer Petek internacionalizira, saj po več mesecih dela policije in tožilstva ni bilo vidnih rezultatov pri razrešitvi napada na novinarja Petka. V Slovenijo so povabili posebnega preiskovalca Mednarodne zveze novinarjev oz. International Federation of Journalists (IFJ), ki je 14. junija 2002 predstavil poročilo o raziskovanju napada na slovenskega preiskovalnega novinarja Mira Petka.

IFJ je za poročilo o svobodi tiska v Sloveniji in o primeru Petek zadolžila Alexandra Samija, člana IFJ in centralnega sekretarja Švicarske zveze novinarjev (Swis Federation of Journalists). Svoje delo je pričel z zbiranjem informacij o dejstvih o napadu na Petka, predvsem iz dnevnega tiska, splošne informacije o stanju v državi, posebej na medijskem področju, pa so preiskovalci dobili pri različnih nevladnih organizacijah, vladnih uradih in pri predstavništvih mednarodnih organizacij. Pomemben del poročila pa so tudi povzetki pogovorov z različnimi uradnimi osebami.

Poročilo je razdeljeno na štiri dele. V prvem delu je zajet splošen pogled na Slovenijo – vpogled v politični in administrativni sistem ter pregled gospodarskega stanja in stanja v medijih; drugi del pa predstavlja okoliščine primera Petek in vsebuje povzetek intervjujev s pomembnimi državnimi uradniki, ki so odgovorni za

raziskovanje primera. Avtor v tretjem delu pazljivo poda nekaj mnenj, zaključkov in metod, kako zagotoviti svobodo govora v Sloveniji, v zadnjem delu pa so predstavljene vse aktivnosti DNS-ja, ki so jih izpeljali za rešitev primera Petek in rešitev svobode govora v Sloveniji.

Predvsem je poudarjeno, da poročilo ni le osebno mnenje, temveč je ocena vseh pregledanih dokumentov in poročil v zvezi s primerom Petek ter intervjujev in izjav različnih avtoritet med 10. in 12. aprilom 2002. To poročilo se v glavnem nanaša na primer Petek, iz njega pa je mogoče izpeljati tudi splošne zaključke.

Najbolj zanimivi so zaključki, ki jih je Sami zapisal po opravljenih intervjujih z generalno tožilko Zdenko Cerar, vrhovnim državnim tožilcem Mirkom Vrtačnikom, generalnim direktorjem policije Markom Pogorevcem, direktorjem sektorja za kriminalistične preiskave Stjepanom Kovačevičem, notranjim ministrom Radom Bohincem in drugimi. Vendar je tudi po opravljenih intervjujih veliko vprašanj še vedno ostalo odprtih.

Policiji je predvsem očitano, da je že na samem začetku preiskave napada na novinarja naredila veliko napak, toda uradne oblasti so zanikale vsakršne napake v postopku in poudarjale profesionalnost preiskave, piše Alexander Sami. Skupini posebnih raziskovalcev IFJ pa je še vedno ostal dvom, še posebej po opravljenih intervjujih. Niso denimo mogli razumeti, kako je lahko direktor lokalne policijske uprave raziskovalcu IFJ rekel, da ne more razkriti imen ljudi, ki se ukvarjajo s primerom Petek, ker bi to lahko zmotilo preiskavo, potem pa povabil televizijsko ekipo, ki je cel proces posnela. Nerazumljiva je tudi izjava Marka Pogorevca, češ da »storilcem dihajo za ovratnik«, ki jo je dal kmalu po napadu na Petka. Na podlagi te izjave bi lahko sklepali, da imajo očitno že dovolj dokazov, da aretirajo storilca, vendar se je kasneje pokazalo, da še zdaleč ni bilo tako. Strokovnjaki IFJ pa so bili nezadovoljni tudi s srečanjem z generalno državno tožilko Cerarjevo. Sami pravi, da jim je poskušala pojasniti, da zaradi strogega zakona ni imela možnosti sestaviti posebne skupine tožilcev. Zanikala je kompleksnost primera Petek in povedala, da sodeluje s skupino tožilcev za posebne primere. Skratka, vse intervjuvane uradne osebe so zatrjevale, da so storile vse, da bi rešile primer Petek. Sicer pa je Sami kot

rešitev predlagal prenos preiskave iz lokalne ravni na državno, saj obstaja vse več znakov, da so bili vpleteni tudi lokalni organi.

Potem ko so posebni poročevalci IFJ slišali za številne tožbe, vložene proti novinarjem zaradi pisanja o primeru, so poudarili, da ima javnost pravico biti informirana o vseh podrobnostih in možnih motivih za napad na novinarja Mira Petka. Sami v poročilu poziva slovenske oblasti, naj zaščitijo preiskovalno novinarstvo kot bistveno sestavino demokracije, zapisal pa je tudi, da je napad na novinarja vrsta cenzure in da je prav to širša in bolj dramatična posledica napada na Mira Petka. Po njegovih ugotovitvah je svoboda tiska na Koroškem in v preostali Sloveniji v rokah policije, kar je ironično, in če tej ne bo uspelo razkriti storilcev, lahko postane razbijanje glav novinarjev rutina kriminalcev. Kaj takega pa v državi, ki je kandidatka za Evropsko unijo, ne bi smelo biti možno, je še dodal Sami.

7.7. Prvi premiki v primeru Petek

Preiskavo je eno leto vodila lokalna policija, nato pa je bila decembra leta 2001 ustanovljena parlamentarna preiskovalna komisija za raziskovanje ozadja napada na novinarja Mira Petka, ki jo vodi Mirko Zamernik. Eden od dosežkov komisije je bila predstavitev preiskave primera s slovenjgraškega na mariborsko okrožno državno tožilstvo konec avgusta 2002.

Miro Petek ni bil pretirano vesel ustanovitve parlamentarne komisije, saj je vedel, kako neznatni so bili rezultati dosedanjih parlamentarnih preiskav. V redkih primerih je bilo poročilo sicer pripravljeno, vendar ga ni sprejel plenarni odbor. Je pa imelo delo teh komisij močan medijski učinek.

Po Zamernikovih besedah je naloga komisije ugotoviti morebitno vpletenost in politično odgovornost nosilcev javnih funkcij, predvsem pa ugotoviti, zakaj je stvar lahko tako dolgo trajala in zakaj je bil tudi potreben prenos s slovenjgraškega na mariborsko okrožno državno tožilstvo. Poleg tega naj bi komisija preiskala tudi okoliščine in vzroke za ogrožanje novinarske svobode izražanja in pisanja.

Miro Petek, ki je že od vsega začetka menil, da je šlo za poskus umora zaradi njegovega pisanja o nepravilnostih pri poslovanju nekaterih koroških podjetnikov, je po prejetju novice o tem, da so policisti na območju policijskih uprav Slovenj Gradec in Maribor sredi septembra 2003 odvzeli prostost več ljudem, ki so bili povezani z napadom nanj, dejal: »Zelo sem zadovoljen, da je do tega končno prišlo. To bo velik dogodek tudi za slovensko novinarstvo, za svobodo medijev, kajti če bodo ti ljudje kasneje pravnomočno obtoženi, si nobeden zlepa ne bo upal dvigniti roke nad novinarja.«

Kot je še dejal Petek, je bil v času preiskave oziroma iskanja storilcev včasih zmeren optimist, včasih pa zelo v dvomih. Več upanja na rešitev težave je dobil s tem, ko je bil primer prestavljen s slovenjgraškega na mariborsko okrožno državno tožilstvo. »Ko sem se pogovarjal z mariborsko tožilko Elizabeto Györkös in videl, na kakšen način dela, sem po letu in pol postal zmeren optimist. Vprašanje je, kako bi potekala preiskava, če je ne bi vodila ona,« je v prvih odzivih na prijetje oseb, povezanih z napadom, še dejal Petek.

Na pomanjkljivosti v kriminalistični preiskavi, še posebej pa v preiskavi tožilstva, je lani v posebnem poročilu Mednarodne novinarske zveze opozoril tudi posebni preiskovalec Alexander Sami. V Društvu novinarjev Slovenije menijo, da je premik v preiskavi dokaz, da je društvo ravnalo pravilno, ko se je jeseni leta 2001 odločilo za internacionalizacijo tega primera. Obenem so prepričani, da je bila ena ključnih težav, ki je onemogočala hitrejše dokončanje preiskave v primeru Petek, vpetost predstavnikov policije in tožilstva v lokalno okolje, iz katerega najverjetneje izhajajo tudi naročniki napada. Miro Petek upa, da bodo prijete izvajalci napada tudi ključ do naročnikov, saj ga v končni fazi zanimajo le-ti, izvajalce lahko namreč za nekaj tisoč evrov dobiš kjerkoli.

Med Korošci se že dolgo šušlja, kdo bi lahko napad naročil, vendar si nihče ne upa spregovoriti na glas. Miro Petek pa je že od vsega začetka opozarjal, da na Koroškem deluje gospodarski lobi, ki mu je težko določiti politično pripadnost. Naročnik naj bi bil torej iz gospodarsko-podjetniških krogov, po mnenju Petka pa je

zagotovo premožen in duhovno siromašen, saj se z besedo ni pojavil v javnosti, ampak je uporabil možnost nasilja.

Ključni preobrat v primeru Petek se je zagotovo zgodil takrat, ko je bila formalna preiskava prenesena na mariborsko tožilstvo (vodja mariborskega okrožnega tožilstva Elizabeta Györkös je Petkove poškodbe okarakterizirala kot poskus umora) in ko je postal predsednik parlamentarne komisije Mirko Zamernik, seveda pa ne smemo pozabiti na tretji mejnik v primeru Petek, in sicer na pritisk javnosti – medijske, civilne in mednarodne.

Aidan White, generalni sekretar Mednarodne zveze novinarjev, je o premiku v primeru Petek dejal: »Močno upam, da je to začetek konca preiskave. Razrešitev tega primera je namreč izjemno pomembna za vso novinarsko skupnost in svobodo medijev. Po tolikšnem času se je – ne le med slovenskimi novinarji, ampak tudi širše – razširil strah, da bodo napadi na novinarje ostali nekaznovani. Zato upam, da bodo oblasti poskrbele za to, da bodo novinarji tudi v prihodnje poročali brez samocenzure.«

Seveda pa še vedno obstaja bojazen, da zadeva ne bo obstala na sodišču, in lahko samo upamo, da so v teh dveh letih in pol zbrali zadosti dokazov. Petek je v intervjuju za Večer dejal, da »če je bil ta čas namenjen temu, da sta policija in tožilstvo delala skrbno, je namen dosežen. Če pa je kdo skušal vso zadevo zakriti, pa je to slabo. Danes sem optimist.«

Zakaj je torej preiskava trajala toliko časa? Direktor slovenjgraške policijske uprave Srečko Krobe trdi, da so razlogi za dolgotrajnost postopka v čezmernem vmešavanju medijev in javnosti, hkrati pa je novinarje še podučil, kaj morajo in česa ne smejo pisati. Odsvetoval jim je namreč prebiranje Zakona o kazenskem postopku, hkrati pa jim priporočal branje Prešerna in zabrusil: »Le čevlje sodi naj kopitar!« Kot da ni ravno sam s tem kršil tega Prešernovega vodila. Generalna tožilka Cerarjeva pa je dejala, da je preiskava trajala toliko časa zato, ker so morali ogromno energije porabiti za to, da so se branili pred napadi javnosti in medijev. Povedala je, da je bilo

v takih razmerah nemogoče delati, zato pa so svoje delo tudi prenesli na mariborsko tožilstvo.

Domači strokovnjaki in tudi tuja javnost (predstavniki Mednarodnega društva novinarjev) so obtožbe, češ da so novinarji zavirali preiskavo, označili za nesprejemljive. Po mnenju Aidana Whita se policija ne bi smela pritoževati nad vlogo medijev in novinarjev, ampak bi jim morala čestitati, ker so bili vztrajni in so odločno zahtevali razrešitev primera. »Če ne bi bilo pritiska novinarjev, ne le slovenskih, ampak tudi evropskih in drugih, se bojim, da bi v primeru Petek naredili še veliko manj.« Nikakor se mu torej ne zdi prav, da skušajo policija in oblasti prevaliti krivdo za dolgotrajnost procesa na medije.

Dejstvo je, da ne sodstvo ne policija ne moreta novinarjem govoriti, kaj in kako naj preiskujejo, saj je to direkten poseg v novinarsko delo, kar pa ni njihova naloga. Novinarji so prav z nenehnim opozarjanjem na ta primer poskrbeli, da primer ni potonil v pozabo, da se ni kar naenkrat nehalo govoriti o njem. Skratka, ves čas je treba poudarjati, da je svoboda izražanja nekaj neprecenljivega, treba je zagovarjati svobodo novinarjev in pravico novinarjev do avtonomnega in profesionalnega dela. To je hkrati tudi naša državljanska pravica, saj brez medijskega dela državljani ne dobimo informacij, ki so za nas pomembne.

8. ZAKLJUČEK

Svoboda tiska v Sloveniji načeloma obstaja, vendar so novinarji vseeno občasno nagnjeni k samocenzuri, še posebej v zadnjih letih, predvsem zaradi dogodka, ki je problem svobode tiska pokazal v povsem novi luči. Govorim o napadu na Večerovega novinarja Mira Petka. Pretepen je bil zaradi svoje novinarske dolžnosti, da razkriva nemoralna dejanja in z njimi seznanja javnost (seveda se morajo pri tem tudi novinarji držati določenih pravil, ki jih določa zakonodaja).

Miro Petek je delal v okolju, kjer vsi poznajo vse, v takih okoliščinah pa je novinarsko delo zelo specifično. Če novinar piše o nepravilnostih osebe v nekem velikem mestu, po navadi prizadeta oseba novinarja toži ali pa reagira s pismom bralca. Torej gre za odnos dveh neznancev. V okolju, kjer vsi poznajo vse, pa je situacija drugačna. Če se novinar v takem okolju drži profesionalnih kriterijev, torej piše o vsem in o vseh, so zamere bolj osebne narave. To se je pokazalo tudi v primeru Petek, saj sta se ga s silo na njegovem lastnem dvorišču lotila dva neznanca.

Dejstvo, da so se kriminalci novinarja lotili z brutalno silo, je za slovenski prostor pomembna prelomnica, saj so bili do sedaj novinarji izpostavljeni poostrenemu nadzoru (nadzorovanje telefonskih klicev, zasledovanje ...). Že poskusi nadzora pomenijo hud poseg države v državljanske pravice, še huje pa je, če se začnejo s svobodo tiska ukvarjati kriminalci. Rečemo lahko, da je to, kar se je zgodilo Petku, v prenesenem pomenu brutalen napad organiziranega kriminala na svobodo tiska.

Primer je vzbudil tudi pozornost mednarodne javnosti. Z njim se je ukvarjala Mednarodna zveza novinarjev, ki je predstavila svoje poročilo o raziskovanju napada na slovenskega novinarja Mira Petka. IFJ se je za to odločila predvsem zato, da bi raziskala neuspešno delo slovenske policije pri odkrivanju naročnikov napada in napadalcev na novinarja Petka, potem ko so jo za to prosili člani Društva novinarjev Slovenije (DNS).

Svoje ugotovitve so strnili v nekaj točkah:

- napad na novinarja Mira Petka je izzvalo njegovo preiskovalno delo, pisanje in odkrivanje nekaterih korupcijskih dejanj v Sloveniji;
- zaradi neuspešnosti pri iskanju storilcev so slovenski novinarji v skrbeh za lastno varnost;
- pomanjkanje neodvisnosti lokalnih policijskih organov spodkopava njihove možnosti za neodvisno in popolno preiskovanje primera;
- napad je vplival tudi na policiste, sodstvo, lokalne organe in njihove družine, kar je spodkopalo njihove možnosti za strokovno in neodvisno delovanje;
- sorodniki policistov in državni tožilci so bili odpuščeni iz služb brez vsakršnega pojasnila;
- proti šestim novinarjem, ki so pisali o Petkovi zgodbi, so bile vložene zasebne tožbe.

Napad na novinarja Petka pa ni osamljen primer napada, saj so podobni primeri napadov kar pogosti. Podobne zgodbe, ki jih niso nikoli razrešili, so se dogajale tudi v drugih vzhodnoevropskih državah. Policija sicer skuša v takih primerih opraviti svoje delo, pri čemer ji morajo mediji pomagati. Akcija slovenskih novinarjev je bila tako zgolj opozorilo oblastem in policiji, obtoževanje, da so oni krivi za neuspeh, pa je seveda nesprejemljivo.

Ne smemo pa pozabiti, da v primeru napada na Mira Petka ni pomembno najti le izvajalcev, ampak tudi naročnike napada. Vseeno pa je prijetje izvajalcev pozitivno vplivalo na novinarje, saj so dobili občutek, da ne more kdorkoli posegati v njihovo avtonomijo, da se jih ne more kar tako utišati, da torej ne more kdorkoli vzeti pravice v svoje roke in govoriti novinarjem, kaj smejo in česa ne.

Ravno to, da je bil primer toliko časa nerazrešen, je vzbujalo med novinarji veliko skrb in je kazalo na to, da oblast tega primera ni jemala dovolj resno. Javnosti bi morala namreč že pred časom predstaviti poročilo o delu v zvezi s tem primerom, ravno zato pa so tudi na IFJ pripravili poseben sestanek s poročilom o dotedanji preiskavi in dodatno preučili možnosti za pomoč.

Seveda pa primer tudi danes, po prijetju storilcev, še zdaleč ni zaključen, gre le za začetek procesa, v katerem se bodo razkrila vsa kazniva dejanja, parlamentarna komisija mora poiskati še politične akterje. Zadeva bo torej končana šele takrat, ko bo prišlo do pravnomočnega sodnega epiloga.

9. LITERATURA

- Benjaminson, Peter, Anderson, David (1990), *Investigative Reporting*. Iowa State Univeristy Press, Ames, Iowa.
- Bojc, Saša, *Kaj je preiskovalno novinarstvo?* V: Medijska preža, julij 2002, www.mediawatch.ljudmila.org.
- Brilej, Roman (1995), *Na sončni strani Rhode Islanda*. V: Razgledi, Ljubljana 1995, št. 1, str. 12.
- Burgh, Hugo de (2000), *Investigative Journalism*. Routledge, London and New York.
- Demšar D., Deisinger, M. (1989), *Kazniva dejanja, storjena z javno besedo*. V: *Omejitve javne besede, zbornik razprav*. ČGP Delo – TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, str. 147-148.
- Erjavec, Karmen (1998), *Koraki do kakovostnega novinarskega prispevka*. Jutro, Ljubljana.
- Ferguson, Donald L., Patten, Jim (1993), *Journalism Today!*. Nacional textbook Company, Illinois.
- Gaines, William (1994), *Investigative Reporting for Print and Broadcast*. Nelson-Hall Publishers, Chicago.
- Jurak, Urška (1995), *Raziskovalno novinarstvo v svobodnem slovenskem tisku*. FDV, Ljubljana.
- Košir, Manca (1995a), *Istraživačko novinarstvo*, V: Medijska istraživanja, 1995, št. 1, str. 43-58.
- Košir, Manca (1995b), *Preiskovalno novinarstvo: moč, ki spreminja svet*. V: *Otrok in družina*, Ljubljana 1995, št. 4, str. 2-3.
- Lambeth, Edmund B. (1997), *Časnikarstvo kot zaveza*. FDV, Ljubljana.
- Lorenci, Mirko (2003), *Miro Petek, žrtev napada, katerega storilce naj bi končno našli*. V: Večer, 17. september 2003, V žarišču.
- Poler, Melita (1997), *Novinarska etika*. Magnolija, Ljubljana.
- Pečar, Janez (1994), *»Preiskovalnemu novinarstvu« na rob*. V: *Teorija in praksa*, Ljubljana 1994, št. 9/10, str. 859-863.
- Petkovič, Brankica, *Raziskovalno novinarstvo je delo ekipe*. V: Medijska preža, zima 1999, www.mediawatch.ljudmila.org.

- Sami, Alexander (2002), *The Miro Petek Case – A Threat to Press Freedom in Slovenia*. International Federation of Journalists Report, junij 2002.
- Strohsack, Boris (1989), *Kazniva dejanja, storjena z javno besedo*. V: *Omejitve javne besede, zbornik razprav*. ČGP Delo – TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana, str. 121-122.
- Šuen, Matjaž (1994), *Preiskovalno novinarstvo*. FDV, Ljubljana.
- *The Impact of Investigative Reporting on public Opinion and Policymaking*. V: *Public opinion quarterly*, The University of Chicago Press 1987, št. 51, str. 166–188.
- Wabra, Nina (2001), *Preiskovalno novinarstvo*. FDV, Ljubljana.
- Ward, Jean (1987), *Search Strategies in mass communication*. University of Minnesota, New York and London.
- Zatler, Simona (1997), *Zaščita novinarjevega vira informacij*. V: *Pravna praksa*, Ljubljana, 24. 12. 1997, št. 25, str. 11.
- *Kazenski zakonik Republike Slovenije*, Ministrstvo za notranje zadeve RS, 1994, Ljubljana.
- *Kodeks novinarjev republike Slovenije*, <http://www.media-forum.si/slo/pravo/samoregulacija/kodeks-novinarjev.pdf>
- *Zakon o medijih*, <http://www.media-forum.si/slo/pravo/pravni-viri/zakon-o-medijih.pdf>
- *Obligacijski zakonik*, http://www2.gov.si/zak/Zak_vel.nsf/7e8891d494d7669fc1256616002db47b/c12563a400338836c1256adb002917dd?OpenDocument
- *Ustava Republike Slovenije*, <http://www.media-forum.si/slo/pravo/pravni-viri/ustava.pdf>
- *Evropska konvencija o človekovih pravicah*, <http://www.media-forum.si/slo/pravo/pravni-viri/evropska-konvencija.pdf>
- *Zakon o preprečevanju pranja denarja*, <http://objave.uradni-list.si/bazeul/URED/2001/079/B/524104477.htm>
- *Medijska preža on-line*, www.mediawatch.ljudmila.org
- *Večer on-line*, www.vecer.com
- *RTV Slovenija*, www.rtv slo.si
- *Slovar slovenskega knjižnega jezika*

- *The Oxford Dictionary of Modern English*

PRILOGA: Dokumentacija člankov

- Večer, sobota, 3. 4. 1999, SLOVENIJA, avtor: Miro Petek, *Ali je poslanka kršila zakon?*
- Večer, sreda, 22. 9. 1999, V ŽARIŠČU, avtor: Miro Petek, *Premožni posamezniki, premožna stranka?*
- Večer, sobota, 25. 9. 1999, SLOVENSKA KRONIKA, avtor: Miro Petek, *Agonija Mesnine: Je sploh še rešitev?*
- Večer, sreda, 29. 9. 1999, KOROŠKA, ŠALEŠKA DOLINA, avtor: Miro Petek, *Kriza tudi s kriznimi menedžerji.*
- Večer, sreda, 13. 10. 1999, SLOVENSKA KRONIKA, avtor: Miro Petek, *Kazenske ovadbe kot po tekočem traku.*
- Večer, sobota, 18. 12. 1999, SLOVENIJA, avtor: Miro Petek, *Hmezadovo kmetijstvo Radlje sklenilo škodljivo pogodbo?*
- Večer, ponedeljek, 20. 12. 1999, KRONIKA, avtor: Miro Petek, *Sumljivo poslovanje v Hmezadu Kmetijstvo Radlje.*
- Večer, sreda, 15. 3. 2000, KOROŠKA, ŠALEŠKA DOLINA, avtor: Miro Petek, stran: 13, *V Lesni računa vsak po svoje: pod črto različen rezultat.*
- Večer, sobota, 18. 3. 2000, GOSPODARSTVO, avtor: Miro Petek, stran: 9, *Zakaj se Rekar izogiba Lesne?*
- Večer, petek, 14. 4. 2000, GOSPODARSTVO, avtor: Miro Petek, stran: 9, *Komu ustreza, da Lesna ne bi bila sanirana.*
- Večer, sobota, 6. 5. 2000, GOSPODARSTVO, avtor: Miro Petek, stran: 8, *Usodna navezanost na enega partnerja.*
- Večer, ponedeljek, 12. 6. 2000, V ŽARIŠČU, avtor: Miro Petek, stran: 4, *Dr. Marjan Rekar kliče kriminaliste.*
- Večer, sobota, 29. 7. 2000, V ŽARIŠČU, avtor: Miro Petek, stran: 4, *Preiskave namesto slavja ob obletnici.*
- Večer, četrtek, 7. 9. 2000, GOSPODARSTVO, avtor: Miro Petek, stran: 9, *Razprodaja ob vladnem blagoslovu.*
- Večer, sreda, 20. 9. 2000, SLOVENIJA, avtor: Miro Petek, stran: 11, *Soklič in Eurocity.*
- Večer, petek, 24. 11. 2000, V ŽARIŠČU, avtor: Miro Petek, stran: 5, *Kravja kupčija z železarskimi Armaturami.*

- Večer, četrtek, 7. 12. 2000, V ŽARIŠČU, avtor: Miro Petek, stran: 2, *Je zemlja res tako poceni.*
- Večer, četrtek, 7. 12. 2000, V ŽARIŠČU, avtor: Miro Petek, stran: 2, *Pogajanja ali diktat.*
- Večer, četrtek, 7. 12. 2000, V ŽARIŠČU, avtor: Miro Petek, stran: 2, *Armature prodane za štiri milijone mark.*
- Večer, sreda, 20. 12. 2000, KOROŠKA, avtor: Miro Petek, stran: 18, *Kriminalisti brskajo po zaseženi poslovni dokumentaciji.*
- Večer, četrtek, 11. 1. 2001, GOSPODARSTVO, avtor: Miro Petek, stran: 9, *Pogodba o prodaji Armatur na meji kriminala.*
- Večer, torek, 23. 1. 2001, GOSPODARSTVO, avtor: Miro Petek, stran: 8, *Pogodba o nakupu treh podjetij.*
- Večer, četrtek, 25. 1. 2001, GOSPODARSTVO, avtor: Miro Petek, stran: 8, *Med minskim poljem in eksotiko.*
- Večer, sreda, 31. 1. 2001, V ŽARIŠČU, avtor: Miro Petek, stran: 5, *Lahko lokalni politik res toliko koristi ali škoduje.*
- Večer, sreda, 21. 2. 2001, SLOVENIJA, avtor: Miro Petek, stran: 11, *Čaša pelina za koroške bankirje.*
- Večer, sobota, 24. 2. 2001, V ŽARIŠČU, avtor: Miro Petek, stran: 5, *Nagrada znanemu podjetniku.*
- Večer, torek, 27. 2. 2001, V ŽARIŠČU, avtor: Miro Petek, stran: 5, *Neodgovorno poslovanje brez primera.*
- Večer, sobota, 14. 7. 2001, V ŽARIŠČU, avtor: Miro Petek, stran: 5, *Razkazovanje moči.*
- Večer, sreda, 26. 9. 2001, GOSPODARSTVO, avtor: Miro Petek, stran: 8, *Prodaja Armatur postaja zanimiva tudi za kriminaliste.*
- Večer, sobota, 1. 12. 2001, SOBOTNA PRILOGA, avtor: Miro Petek, stran: 35, *Primer Šuštar: med škandalom in spektaklom.*
- Večer, sreda, 20. 11. 2002, KRONIKA, avtor: Zora Štok, stran: 21, *Sodbo bodo poslali po pošti.*
- Večer, petek, 6. 12. 2002, KRONIKA, avtor: Zora Štok, stran: 21, *Publicist ni žalil koroškega podjetnika.*
- Večer, torek, 14. 1. 2003, PRVA, avtor: Zora Štok, stran: 1, *»Kaj dela banka, ni moja stvar«.*

- Večer, sobota, 18. 1. 2003, V ŽARIŠČU, avtor: Peter Jančič, stran: 3, *Slab spomin ali kaj več?*
- Večer, sobota, 1. 2. 2003, SOBOTNA PRILOGA, avtor: Peter Jančič, stran: 35, *Ali zakon varuje bogate in vplivne?*
- Večer, petek, 7. 2. 2003, V ŽARIŠČU, avtor: Zora Štok, stran: 4, *Ni podlage za odškodnino.*
- Večer, sobota, 1. 3. 2003, SOBOTNA PRILOGA, avtor: Miro Petek, stran: 35, *Komu dihajo tožilci za ovratnik?*
- Večer, ponedeljek, 31. 3. 2003, V ŽARIŠČU, avtor: Katja Šeruga, stran: 5, *Svoboda tiska v Sloveniji v glavnem spoštujejo, toda ...*
- Večer, petek, 25. 4. 2003, avtor: Boris Jaušovec, stran: 6, *Slamnati kupci iz Slovenije.*